

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА**

І. М. Писаревський

Л. В. Оболенцева

О. І. Угоднікова

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ В ТУРИЗМІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2021**

Автори:

Писаревський Ілля Матвійович, доктор економічних наук, професор кафедри туризму і готельного господарства Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова;

Оболенцева Лариса Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, завідувачка кафедри туризму і готельного господарства Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова;

Угоднікова Олена Ігорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму і готельного господарства Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рецензенти:

Латинін Микола Анатолійович – доктор наук із державного управління, професор, завідувач кафедри економічної політики та менеджменту Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при президентіві України;

Мамонов Костянтин Анатолійович – доктор економічних наук, професор кафедри земельного адміністрування та геоінформаційних систем, декан будівельного факультету Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

*Рекомендовано до друку Вченою радою ХНУМГ ім. О. М. Бекетова,
протокол № 23 від 31 січня 2020 р.*

Писаревський І. М.

ПЗ4 Управління сталим розвитком в туризмі: навч. посібник / І. М. Писаревський, Л. В. Оболенцева, О. І. Угоднікова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 96 с.

У навчальному посібнику розкрито процеси, методи та методологію управління сталим розвитком в туризмі. Надаються основні теоретичні визначення поняття сталого розвитку. Розкрито нормативно-правову базу забезпечення сталого розвитку як на міжнародному, так і на національному рівнях. Визначено цілі сталого розвитку, проведено їх характеристику з урахуванням специфіки галузі туризму. Надаються рекомендації щодо підвищення ефективності реалізації Концепції сталого розвитку у сучасних соціально-економічних умовах функціонування суспільства.

Навчальний посібник призначений для студентів спеціальностей «Готельно-ресторанна справа», «Туризм», «Менеджмент», викладачів, керівників та менеджерів підприємств індустрії гостинності, а також усіх, кого цікавить сталий розвиток туризму.

УДК 332.14:338.486(075.8)

© І. М. Писаревський, Л. В. Оболенцева,
О. І. Угоднікова, 2021

© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
ЧАСТИНА I	
ПАРАДИГМИ ТА КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	7
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	7
1.1 Мета та завдання сталого розвитку.....	7
1.2 Теоретичні аспекти сталого розвитку.....	10
1.3 Історичні аспекти сталого розвитку.....	13
1.4 Нормативно-правове обґрунтування Концепції сталого розвитку.....	20
1.5 Світовий досвід упровадження механізмів сталого розвитку.....	27
2 ПАРАДИГМА КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ТУРИЗМІ.....	32
2.1 Інформаційне забезпечення сталого розвитку.....	32
2.2 Індикатори сталого розвитку	34
2.3 Показники сталого розвитку.....	37
3 ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА.....	41
3.1 Принципи сталого розвитку.....	41
3.2 Соціальні виклики в сучасному світі.....	42
3.3 Економічні проблеми сталого розвитку.....	49
3.4 Екологічні проблеми сталого розвитку.....	52
4 МЕХАНІЗМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	55
4.1 Правові механізми сталого розвитку в туризмі.....	55
4.2 Організаційні механізми сталого розвитку.....	59
4.3 Методологічні аспекти реалізації механізмів управління сталим розвитком.....	62
5 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ У МЕЖАХ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	65
5.1 Зелена економіка у сталому розвитку.....	65

5.2 Ініціативи у бізнесі для формування зеленої економіки.....	69
5.3 Перспективи розвитку зеленої економіки в Україні.....	71
ЧАСТИНА II	
СТАЛИЙ РОЗВИТОК В ТУРИЗМІ.....	74
6 ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ТУРИЗМІ.....	74
6.1 Особливості сталого розвитку відповідно до специфіки галузі туризму.....	74
6.2 Майбутнє сталого розвитку туризму як глобальної концепції розвитку людства.....	80
6.3 Сталий розвиток туризму в Україні.....	81
6.4 Основи організації сталого розвитку в туризмі.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Сучасне суспільство розвивається в умовах великої кількості соціально-економічних, політичних, техногенних, духовних та інших викликів, які істотно впливають як на формування особистості кожної окремої людини, так і на специфіку розвитку окремих країн, регіонів, забезпечення глобального розвитку людства. Інтеграційні та глобалізаційні процеси прибрали кордони як для забезпечення можливостей для розвитку кожної людини, незважаючи на її вік, стать, віру, колір шкіри, так і посилили трансформацію проблем людства, які набули глобального характеру. Нові виклики та активні трансформаційні процеси у різних сферах життєдіяльності людей вимагають від суспільства прийняття кардинальних рішень щодо забезпечення нового, гармонійного із природою та самим собою укладу життя людства, яке б забезпечило нормальне функціонування сучасному поколінню та не поставило б під загрозу існування майбутніх поколінь. У цьому й полягає Концепція сталого розвитку, яка передбачає гармонійний розвиток суспільства у соціальній, економічній, екологічній та духовній площині з метою забезпечення майбутніх поколінь доступністю всіх необхідних ресурсів для власної життєдіяльності.

Прискорення глобалізаційних процесів у світі пришвидшує трансформації умов життєдіяльності людини. Ризики стають для людства більш ймовірними, а їх наслідки більш потужними. Технологічний та інноваційний розвиток суспільства, який відбувається все швидшими темпами, не завжди дає можливість оперативно спрогнозувати результати тих чи інших новацій для суспільства як на найближчу перспективу, так і з точки зору забезпечення його стратегічного розвитку.

Відсутність економічної зацікавленості бізнес кіл у забезпеченні Концепції сталого розвитку, що вимагає додаткових фінансових витрат для проведення трансформацій низки бізнес-процесів, технічного чи технологічного переоснащення у відповідності до сучасних глобальних вимог людства, ставить під загрозу забезпечення сталого розвитку із орієнтацією на гармонійне співіснування з природою та забезпечення нормальних умов життя для майбутніх поколінь. Політичне лобіювання економічних інтересів великого бізнесу гальмує забезпечення підтримки сталого розвитку на національних та глобальному рівні.

Прискорений розвиток суспільства, трансформаційні процеси у різних галузях життєдіяльності людей не дають можливість науковій спільноті оперативно та максимально реалістично прогнозувати результати цих процесів у майбутньому. Це створює загрозу неконтрольованого розвитку

людства, що поставить під сумнів можливості забезпечення необхідними ресурсами майбутніх поколінь.

Отже, актуальним є питання пошуку механізмів ефективного забезпечення процесів сталого розвитку з метою забезпечення життєдіяльності людства як сьогодні, так і у далекому майбутньому. Гармонійне співіснування людини та природи повинно стати новим глобальним світопорядком.

ЧАСТИНА I

ПАРАДИГМИ ТА КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1 Мета та завдання сталого розвитку

Процеси сталого розвитку є результатами глобальних викликів для людства. Процеси глобалізації, відкриття кордонів, трансферу технологій та знань сприяють формуванню нової відкритої системи інноваційного розвитку, яка спрямована на забезпечення комфортного середовища проживання людини. Проте, збільшення умов комфортності супроводжується нераціональним використанням різних ресурсів, негармонійним співіснуванням із природою, рядом соціальних, економічних та екологічних проблем. Прискорення розвитку техногенного розвитку призводять до глобалізації та збільшення масштабів проблем сталого розвитку.

Вичерпність необхідних людству для існування ресурсів, зміни екосистем, які можуть призвести до незворотних катастрофічних наслідків, соціально-економічні проблеми та неспроможність їх вирішення на глобальному рівні через неефективність існуючих на сьогодні механізмів забезпечення глобального розвитку – основний перелік проблем, які змушують людству шукати нові форми співіснування з природою. Однією із таких форм стала Концепція сталого розвитку – парадигма розвитку суспільства, яка визначає такі форми життєдіяльності, які б не ставили під загрози можливості життєзабезпечення для майбутніх поколінь. Системними елементами цієї парадигми є соціальні, економічні, екологічні та духовні аспекти розвитку людства, спрямовані на забезпечення стратегічних напрямів управління глобальними трансформаційними процесами.

Отже, метою сталого розвитку є формування комфортного для людини простору, що дозволить забезпечити власне існування та не менш комфортне існування на Землі майбутніх поколінь шляхом забезпечення гармонійного соціально-економічного, екологічного та духовного розвитку людства.

Відповідно до визначної мети доцільно сформулювати низку узагальнених, комплексних завдань глобального характеру, які виникають перед суспільством сьогодні. За результатами акумулювання проблем, які, наразі, є пріоритетними для розвитку сучасного суспільства, Організацією

Об'єднаних Націй було визначено сімнадцять цілей сталого розвитку, відповідно до яких доцільно сформулювати завдання сталого розвитку [1]:

1. Створення механізмів соціально-економічного характеру, спрямованих на подолання бідності.

2. Забезпечення людства продуктами харчування у тому обсязі та тій якості, якої потребує наявна на планеті кількість людей із урахуванням демографічних змін як на найближчу, так і на стратегічну перспективу.

3. Формування умов для розвитку системи охорони здоров'я у країнах із різним рівнем розвитку та життя населення. Розробка механізмів боротьби із глобальними епідеміями та глобальними невиліковними хворобами – панацея XXI століття.

4. Створення умов для необмеженого доступу до освіти, рівних можливостей для всіх, незважаючи на фінансовий стан, фізичну здатність, вік, стать, віру, колір шкіри тощо. Підвищення ефективності системи отримання знань відповідно до вимог суспільства: бізнес-структур, соціальних викликів, реального сектору економіки тощо.

5. Формування гендерночутливого суспільного мислення шляхом забезпечення рівного доступу до прав і свобод чоловіків та жінок.

6. Збереження водних ресурсів. Розробка механізмів екологічного захисту водних джерел, забезпечення якості питної води.

7. Розробка інноваційних технологій, спрямованих на забезпечення енергоефективності.

8. Скасування економічних бар'єрів та перепон для глобального розвитку економіки, використання різними країнами власних ресурсів для підвищення рівня життя населення та соціально-економічного розвитку. Розробка механізмів підвищення ефективності економічної діяльності шляхом раціоналізації бізнес-процесів на глобальному рівні.

9. Розробка ефективних механізмів розвитку процесів індустріалізації шляхом застосування методів інтенсивного розвитку через забезпечення інноваційної діяльності з урахуванням екологічних аспектів подальшої життєдіяльності людства.

10. Створення умов для рівноправ'я різних країн з точки зору соціально-економічних можливостей для розвитку, доступу до важелів економіко-політичного впливу, рівності людей всередині окремих країн.

11. Розробка рекомендацій та реалізація на практиці ефективних механізмів урбанізації.

12. Створення умов для раціоналізації споживання шляхом мотивування суспільства до необхідності раціонального використання

ресурсів та формування відповідного мислення, орієнтованого на гармонійне споживання ресурсів.

13. Аналіз, оцінка стану та розробка пропозицій щодо механізмів боротьби зі змінами клімату, а також оцінка їх можливих наслідків у короткочасні та стратегічній перспективах.

14. Розробка механізмів захисту морів та океанів від техногенного впливу, формування умов для забезпечення раціонального розвитку екосистем.

15. Створення умов для раціонального функціонування екосистем суші відповідно до інноваційного техногенного розвитку людства.

16. Забезпечення миру. Вирішення військових конфліктів. Боротьба із глобальною терористичною загрозою. Пошук шляхів вирішення локальних конфліктів та боротьби із проблемою «гібридних воєн». Пошук механізмів вирішення громадянських конфліктів.

17. Пошук нових форм глобальної політичної взаємодії. Переформатування існуючих міжнародних організацій та механізмів їхнього впливу на окремі країни чи регіони з метою забезпечення сталого розвитку.

Отже, визначені завдання сталого розвитку є пріоритетними для сучасного суспільства. Метою реалізації цих завдань є забезпечення нормальних умов життєдіяльності для сьогоденного та майбутніх поколінь. Активізація та збільшення масштабів глобальних викликів вимагає від суспільства забезпечення оперативного реагування на ці виклики та пошуку ефективних проблем їх подолання, раціоналізації процесів функціонування людства та забезпечення сталого розвитку у стратегічній перспективі.

Запитання до підрозділу

1. Визначте мету сталого розвитку.
2. Перелічіть цілі сталого розвитку, визначені організацією ООН.
3. Визначте пріоритетні напрями розвитку сучасного суспільства.

Практичне завдання

1. Виберіть одну із цілей сталого розвитку та опишіть її з точки зору проблем та перспектив їх вирішення, які відкриваються для жителя розвиненої країни, країни, що розвивається, та бідної країни. Проаналізуйте заходи, що реалізуються в Україні з метою реалізації цієї цілі сталого розвитку.

1.2 Теоретичні аспекти сталого розвитку

У загальному розумінні концепцію управління сталим розвитком можна розглядати як комплексну систему механізмів забезпечення трансформації існуючих показників життєдіяльності соціуму до якісно нових відповідно до головної мети – забезпечення можливості для нормального функціонування майбутніх поколінь.

Як навчальна дисципліна «управління сталим розвитком» базується на економічних, соціальних та екологічних знаннях, які студент отримує на дисциплінах відповідного блоку. Економічний базис дисципліни визначено розумінням шляхів налагодження економічних відносин між суб'єктами господарювання на мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях, із метою забезпечення сталості показників фінансово-економічного розвитку. Соціальні аспекти розглядаються у блоках соціології, політології, етики та естетики, статистики та інших основоположних дисциплінах із вивчення суспільних перетворень. Екологічний блок присвячений вивченню людини і природи та їх взаємодії. Отже, при вивченні дисципліни «управління сталим розвитком» формується триєдина модель розвитку людства «людина-соціум-природа», яка ґрунтується на знаннях базових дисциплін описаних вище блоків [2].

За положеннями результуючих документів Конференції Організації Об'єднаних Націй у Ріо-де-Жанейро у 1992 році визначено основні завдання освоєння студентами дисципліни «управління сталим розвитком», а саме [3]:

– навчитися використовувати знання економічного, соціального та екологічного блоку у поєднанні, як комплексної системи забезпечення розвитку суспільства;

– сформулювати підходи до осмислення існуючої системи життєдіяльності суспільства з урахуванням необхідності забезпечення життєздатності майбутніх поколінь,

– мати практичні навички щодо визначення та пошуку шляхів подолання проблем людства через управлінські механізми глобального рівня.

Теоретичне визначення поняттю сталий розвиток можна надати наступне: комплексна концепція, яка визначає взаємозв'язок між забезпеченням життєдіяльності сучасного покоління та надання можливості майбутнім поколінням забезпечувати свою життєдіяльність на тому самому якісному рівні [4].

У доповіді Комісії Брундланд сталий розвиток визначено як «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього покоління без загрози для

існування майбутніх поколінь, надаючи їм можливість задовольняти свої потреби» [4].

Для забезпечення життєдіяльності нинішнього та майбутнього поколінь ключові завдання розвитку були розбиті на три блоки: економічні, соціальні та екологічні. Низка науковців виділяють серед них четвертий блок – духовні. Духовні цілі сталого розвитку визначають комплексне взаємопоєднання усіх сфер сталого розвитку, та мають на меті формування суспільства, що мислить категоріями сталого розвитку, реалізує цілі сталого розвитку, адже вони сформовані у їхній свідомості, сприйнятті світу, менталітеті тощо. Низка науковців, проте, не виділяють окремо духовний блок, частково перекладаючи його функції на кожен із трьох попередньо визначених.

До економічного блоку завдань сталого розвитку відносять забезпечення високих стандартів економічного розвитку відповідно до системи раціонального споживання, основою якої є реалізації методів не екстенсивного, а інтенсивного (інноваційного) розвитку. Баланс економічної та екологічної системи є одним із основних пріоритетних завдань сталого розвитку. В основі економічних завдань є парадигма постійно зростаючих потреб людства та обмеженості природних ресурсів.

Соціальний блок спрямований на забезпечення комфортних умов життєдіяльності людства, з урахуванням потенційних можливостей економіки для їх забезпечення та необхідності забезпечення екологічно гармонійного співіснування людини та природи.

Екологічний блок присвячений забезпеченню сталості навколишнього середовища за умови перебування та активної соціально-економічної діяльності людства в умовах природного середовища. Екологічне середовище розглядається як сукупність природних ресурсів та природного оточення, у якому функціонує суспільство з урахуванням природних особливостей та наявних чи прихованих ресурсів для подальшого розвитку.

Основою триєдиної системи сталого розвитку, що об'єднує економічні, екологічні та соціальні показники, є Концепція сталого розвитку людства, розроблена організацією Об'єднаних Націй, з метою вирішення глобальних проблем та викликів, які ставить перед суспільством світ та життєдіяльність людства.

Серед основних завдань, які стають перед забезпеченням сталого розвитку, згідно з описанням його ключових елементів, можна виділити такі (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Завдання сталого розвитку

Отже, управління сталим розвитком можна визначити як комплекс взаємоузгоджених механізмів впливу на систему життєдіяльності суспільства, спрямовану на забезпечення гармонійного розвитку людини і природи для забезпечення можливості проживання майбутніх поколінь на тому ж соціально-економічному рівні. Комплекс завдань та цілей сталого розвитку можна об'єднати у блоки: економічний, соціальний та екологічний.

Запитання до підрозділу

1. Дайте визначення поняття «сталий розвиток».
2. Які блоки завдань сталого розвитку можна визначити?
3. Опишіть економічний, екологічний та соціальний блок сталого розвитку.

Практичне завдання

1. Охарактеризуйте взаємозв'язки комплексу блоків сталого розвитку, заповнивши таблицю 1.1.

Таблиця 1.1 – Взаємозв'язки комплексу блоків сталого розвитку

Блоки	завдання	завдання	завдання	завдання	Блоки
Економічний					Соціальний
Економічний					Екологічний
Соціальний					Екологічний
Духовний					Економічний
Духовний					Соціальний
Духовний					Екологічний
Блоки	завдання	завдання	завдання	завдання	Блоки

Визначивши спільні завдання для пари блоків сталого розвитку, зробіть свої висновки стосовно взаємоузгодженості та взаємодії комплексу блоків сталого розвитку.

1.3 Історичні аспекти сталого розвитку

Розвиток людства набув глобального характеру із розвитком науки та техніки, що дало змогу забезпечити автоматизацію виробництва, зменшення кількості зайнятих у сфері сільського господарства, переходом більшої кількості людей до творчих та високоінтелектуальних професій, надаючи можливості подорожувати завдяки більшій кількості вільного часу, зменшенню часу на забезпечення побутових потреб та отримання соціальних гарантій від роботодавців. Зі свого боку, технологічна революція дозволила долати великі відстані за короткі проміжки часу. Економічна кооперація поступово стирає кордони для розвитку зовнішньої торгівлі. Отже, глобалізаційний розвиток диктує свої умови щодо реалізації соціально-економічних суспільних функцій. Проблеми глобального розвитку мають світові масштаби й не можуть ігноруватися жодною країною, оскільки тільки спільне їх вирішення дасть реальний результат [5].

Після Другої світової війни людство почало розуміти, що могло опинитися на межі самознищення. Мільйони жертви війни, зруйнована соціальна та виробнича інфраструктура, мільйонні збитки призвели до глобальної зміни світопорядку. Доктрина війни у масовому розумінні повинна була перетворитися на доктрину світової співпраці та взаємопорозуміння. Для створення глобальних «правил гри», спрямованих на підтримку миру та правопорядку у світі було утворено Організацію Об'єднаних Націй (ООН), правонаступницею створеної після Першої світової війни ліги Націй. Головним завданням ООН було забезпечення глобальної стабільності у світі, що полягала у вирішенні основних світових проблем – відбудови пошкоджених війною будівель та споруд, забезпечення транспортного сполучення, формування умов мирної соціально-економічної співпраці, забезпечення культурного розвитку суспільств з метою зниження рівня ненависті народів один до одного, переформатування виробництва від воєнних потреб до забезпечення можливостей для споживання мирної продукції.

У 1972 році у Стокгольмі було проведено Конференцію ООН, на якій задекларовано право людини на «свободу, рівність та толерантність, сприятливі умови навколишнього середовища для забезпечення нормальних умов життя людини» [6]. Декларація Конференції ООН стала першим

нормативним документом, який визначав перехід від глобальної пріоритетності соціально-економічного розвитку до екологізації суспільних процесів, що стало характерним для початку 1970-х років. Саме в цей час людство починає розглядати проблеми забруднення навколишнього середовища та раціонального використання обмежених ресурсів на глобальному рівні.

Унаслідок привертання уваги громадськості до проблем екології, було прийняте рішення щодо організації науково-дослідної роботи з питань раціонального природокористування. Було створено Міжнародну федерацію інститутів природних досліджень, Міжнародний інститут системного аналізу, Всесоюзний інститут системних досліджень (СРСР). Формування глобального світопорядку, орієнтованого на забезпечення раціонального природокористування та вирішення екологічних проблем стало основною парадигмою формування Римського клубу – міжнародної інституції, яка спрямована на вирішення глобальних проблем людства, об'єднуючи неурядові організації, політиків, учених, громадських діячів з понад 30 країн світу [7].

Стокгольмська декларація ООН містила 26 принципів, 109 рекомендацій спрямованих на визначення урядових механізмів для вирішення проблем навколишнього середовища, по суті ставши основою «дорожньої карти» – плану дій щодо забезпечення раціонального природокористування на глобальному рівні. Генеральній асамблеї ООН було рекомендовано розробити Програму із захисту навколишнього середовища, створити відповідний Фонд та було започатковано Всесвітній день навколишнього середовища (5 червня) [6]. П'ятдесятьма країнами світу була ратифікована Декларація, а її положення внесені до національних нормативно-правових документів, що регламентують право людини на проживання у безпечному та нешкідливому навколишньому середовищі. Протягом десяти років профільні міністерства із охорони оточуючого середовища були створені у 110 країнах світу.

Інші нормативно-правові документи глобального рівня, що були розроблені та прийняті у 1970-х роках, які започаткували глобальну боротьбу за безпеку навколишнього середовища можна назвати такі [8]:

- Всесвітня стратегія охорони природи;
- Програма ООН з охорони навколишнього середовища;
- Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення насамперед як середовища існування водоплавних птахів;
- Конвенція про запобігання забруднення моря скидами відходів та інших матеріалів;

– Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення;

– Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;

– Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин.

З 1980-х років вперше з'являється поняття екорозвитку – соціально-економічного розвитку людства без шкоди для навколишнього середовища. У 1980 році було прийнято Всесвітню стратегію охорони природи, де вперше з'являється згадка про сталий розвиток. У 1991 році було видано другу редакцію стратегії під назвою «підключення про планету Земля – Стратегія сталого життя», що містила постулати щодо збереження видів та біорозмаїття, середовища існування, системи життєзабезпечення, раціональне використання водних ресурсів [8]. У 1980-х роках наукова спільнота звернула свою увагу на дослідження питань екологічної безпеки. У 1987 році було опубліковано доповідь Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку «Наше спільне майбутнє», яка містила парадигми сталого розвитку – соціально-економічного розвитку, який би дозволяв майбутнім поколінням жити та задовольняти свої потреби на тому самому рівні, що й попередні покоління шляхом раціонального природокористування, збереження ресурсів та захисту навколишнього середовища.

Інші нормативно-правові документи глобального рівня, що були розроблені та прийняті у 1980-х роках, які започаткували глобальну боротьбу за безпеку навколишнього середовища можна назвати такі [9]:

– Всесвітня хартія природи;

– Протокол до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 року, що стосується довгострокового фінансування Спільної програми спостереження й оцінки поширення забруднювачів повітря на великі відстані в Європі;

– Венеційська конвенція про охорону озонового шару;

– Протокол про скорочення викидів сірки або їх транскордонних потоків принаймні на 30 відсотків до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;

– Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням;

– Протокол про обмеження викидів окислів азоту або їх транскордонних потоків до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;

– Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар.

У 1992 році відбулася Конференція ООН з питань навколишнього середовища у Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Конференція зібрала понад 17 тисяч учасників із майже 180 держав світу. Понад сто країн були представлені головами держав або головами урядів. Цей історичний документ окреслив пріоритетність проблем навколишнього середовища, було запропоновано нові рекомендації для держав, які, проте, мають універсальний характер і можуть використовуватися кожним, хто прагне зберегти природу для майбутніх поколінь. За результатами конференції країни-учасниці прийняли рішення про розробку на основі головної Концепції власних національних стратегій екологічного розвитку, основою яких є положення про забезпечення високих соціальних стандартів шляхом розвитку економічних систем з мінімальним негативним впливом на екологію в інтересах майбутніх поколінь.

Основними постулатами цих документів стали такі [9]:

– проведення стратегічного аналізу впливів економічної діяльності людини на навколишнє середовище та розробка планових заходів щодо нейтралізації цих впливів;

– створення природоцентрованої економіки із визначенням КРІ сталого розвитку;

– комплексний моніторинг та контроль забруднень навколишнього середовища та використання природоохоронних заходів;

– створення реєстрів забруднювальних викидів;

– раціоналізація системи торгівлі дозвільними документами на проведення викидів в атмосферу, розрахованих Кіотським протоколом;

– розвиток договірних відносин із бізнес-структурами щодо корпоративної соціальної відповідальності за забезпечення природоохоронних заходів та зменшення викидів шкідливих речовин від виробництв; глобальні заходи з охорони природи, створення ефективної системи фінансування природоохоронних заходів.

Проаналізуємо основні постулати національних стратегій із забезпечення раціонального природокористування, які були розроблені на основі рекомендацій Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (табл. 1.2) [10].

Таблиця 1.2 – Основні постулати національних стратегій екологічного розвитку

Країна	Основні аспекти розробленої стратегії
Великобританія	Природоцентричний підхід – збереження оточуючого природного середовища
Франція	Урбоцентричний підхід- розробка показників для забезпечення сталого розвитку, урбаністики
Канада	Людиноцентричний підхід – створення умов для забезпечення можливостей реалізації власних потреб для майбутніх поколінь
США	Соціо-економічний підхід – пошук балансу між екологічним, економічним та соціальним складниками шляхом оцінки, планування, моніторингу та контролю показників економічного, соціального розвитку та екологічного благополуччя

Інші нормативно-правові документи глобального рівня, що були розроблені та прийняті у 1990-х роках, які започаткували глобальну боротьбу за безпеку навколишнього середовища можна назвати такі:

- Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття;
- Протокол із проблем води та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року;
- Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату;
- Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища;
- Протокол стосовно стійких органічних забруднювачів до Конвенції 1979 року про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;
- Протокол стосовно важких металів до Конвенції 1979 року про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;
- Роттердамська конвенція про процедуру попередньої обґрунтованої згоди щодо окремих небезпечних хімічних речовин і пестицидів у міжнародній торгівлі;
- Протокол 1996 року про зміну конвенції щодо запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів;
- Угода про збереження китоподібних Чорного та Середземного морів і прилеглої Атлантичної акваторії;

- Угода з охорону афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів;
- Угода про здійснення положень Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 року, які стосуються збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб і управління ними;
- Міжнародна конвенція по боротьбі з опустелюванням у тих країнах, які відчувають серйозну посуху та / або опустелювання, особливо в Африці;
- Протокол до Конвенції 1979 року про транскордонне забруднення повітря на великі відстані щодо подальшого скорочення викидів сірки;
- Угода про сприяння дотриманню рибальськими суднами у відкритому морі міжнародних заходів зі збереження живих ресурсів та управління ними;
- Конвенція про біологічне різноманіття;
- Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер;
- Рамкова конвенція ООН про зміну клімату;
- Порядок денний XXI століття;
- Принципи лісівництва;
- Угода про охорону малих китів Балтійського та Північного морів;
- Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті;
- Протокол про обмеження викидів летких органічних сполук або їх транскордонних потоків до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;
- Міжнародна конвенція про забезпечення готовності на випадок забруднення нафтою, боротьбі з ним та співробітництву.

У 2002 році у Йоганнесбурзі відбувся Всесвітній саміт сталого розвитку. Делегації на найвищому рівні обговорювали питання сталого розвитку у взаємозв'язку соціальних, економічних та екологічних факторів. Учасники заходи дійшли висновку, що розглядати окремо питання екології не має сенсу. Глобальний розвиток можливий лише завдяки гармонійному балансу економічних, соціальних та екологічних факторів. Однією із причин екологічних проблем було визнано бідність та нераціональний і несправедливий розподіл матеріальних благ людства. Результатами Йоганнесбурського саміту стало прийняття Політичної декларації зі сталого розвитку та Плану виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі стійкого розвитку. Пріоритетом глобального розвитку було визначено вирішення соціальних проблем для забезпечення можливості для вирішення проблем економіки та екології. Серед основних соціальних проблем було виділено: боротьбу з бідністю, забезпечення вільного доступу до якісної охорони здоров'я, дотримання санітарних норм, забезпечення чистою

питною водою населення. Питання навколишнього середовища визначено у площині раціонального природокористування для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Окремо учасниками саміту було висловлено стурбованість відносно проблем скорочення біорозмаїття.

У 2000-х роках на перший план почали виходити проблеми глобальної торгівлі, які визначають економічні можливості для розвитку різних країн, а також питання необхідності скорочення споживання ресурсів розвиненими країнами та раціоналізації процесів екологізації у бідних країнах. Актуальності набирають проблеми військових конфліктів та політичної нестабільності, глобальної терористичної загрози, ядерної безпеки. Військово-політична нестабільність та світовий тероризм створюють реальну загрозу забезпеченню сталого розвитку та існуванню людства з урахуванням потреб людини.

Отже, аналізуючи історичний розвиток питання забезпечення сталого розвитку визначено, що глобальні проблеми почали розглядатися на офіційному рівні у процесі глобалізації економічних та соціальних функцій. Доступність пересування на далекі відстані, створення умов для розвитку світової економіки та торгівлі започаткували формування низки проблемних аспектів, які можуть бути вирішені лише спільно всіма країнами. Блоки цих глобальних проблем були виділені у наступні: економічні, екологічні та соціальні. Основою формування проблем сталого розвитку є соціальна нестабільність, яка визначає економічну неспроможність до сталого розвитку та негативно впливає на розвиток навколишнього середовища. Особливу загрозу сталому розвитку становлять військово-політичні конфлікти а проблема світового тероризму.

Запитання до підрозділу

- 1 Опишіть Стокгольмську декларацію ООН.
2. Опишіть основну проблематику, яка розглядалася на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро.
3. Опишіть основні концепції сталого розвитку у національних стратегіях сталого розвитку.

Практичне завдання

1. Уявіть собі, що Вас обрали Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй. Вам необхідно зробити доповідь стосовно проблем сталого розвитку у світі. Підготуйте доповідь (до 3 хвилин із описанням актуальних проблем), якщо уявити, що Ви обрані у 1970, 1980, 1990 році.

1.4 Нормативно-правове обґрунтування Концепції сталого розвитку

Друга половина ХХ сторіччя характеризується значним розвитком економіки, виробництвом великої кількості товарів, що призводить до забруднення природного середовища, невідповідального використання природних ресурсів, більшість з яких є невідновлюваними, та, водночас – проявом соціальних криз, які виникають на тлі суспільних проблем. Виникає думка, що стара модель розвитку економіки вже себе вичерпала, виникла потреба розробити нову модель, об'єднавши в ній три основні складники – економічний, екологічний і соціальний, та зароджується поняття «сталий розвиток». Уперше визначення сталого розвитку було введено Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН: «Сталий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольнити свої особисті проблеми» [11–13].

Вивченням сталого розвитку активно займалися відомі закордонні науковці та співвітчизники, але багато питань і тепер залишаються не опрацьованими та викликають дискусії щодо їх вирішення. Основною проблемою наразі вважається законодавче регулювання та забезпечення сталого розвитку у країнах світу та Україні.

На сьогодні відомі три розділи механізму управління сталим розвитком держави [12, 14–16]:

- законодавчий (нормативно-правові документи);
- організаційний (державні організації, які вирішують проблеми сталого розвитку);
- громадянський (недержавні організації чи суспільства, які вирішують проблеми сталого розвитку).

Для впровадження концепції сталого розвитку в деяких країнах світу затверджена нормативно-правова база. Україна не є винятком. Основні нормативно-правові документи, як регулюють втілення економічних, екологічних та соціальних засад за принципами сталого розвитку [7]:

- Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»;
- Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року;
- Закони України «Про екологічну експертизу»; «Про охорону навколишнього середовища» [16]; «Про тваринний світ»; «Про рослинний світ»;
- Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій;

- Постанова КМУ Про утворення Національної ради зі сталого розвитку;
- Концепція державної регіональної політики;
- Концепція сталого розвитку населених пунктів.

Усі нормативні акти країни поділяють між собою декілька глобальних цілей [17–19]:

- подолання безробіття та бідності;
- підвищення рівня життя населення;
- формування середнього класу.

Якщо розглядати систему законодавчої бази країни загалом, можна виявити основний недолік – це відсутність розкриття терміну «сталий розвиток» та його окремих компонентів [20].

Упровадження концепції сталого розвитку країни та її регіонів тримається на системі відповідних принципів. У проєкті Закону «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» наведені такі принципи соціально-економічного розвитку та охорони довкілля [26]:

- обов'язковість підпорядкування економічної та іншої діяльності законам природи й обмеженням, які ними визначаються;
- національна пріоритетність (інтересів, культури та національної ідентичності) у загальноцивілізаційному просторі світового співтовариства;
- одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу;
- недопустимість екстенсивного використання природних ресурсів;
- природні ресурси України належать її народові і становлять матеріальну основу його існування, незалежно від форм власності, вони мають використовуватися відповідно до потреб нинішнього та майбутніх поколінь;
- інтелектуальний потенціал нації як провідна продуктивна сила українського суспільства має постійно нарощуватися та вдосконалюватися;
- забезпечення здоров'я людини та її соціальної захищеності є пріоритетною політикою держави;
- усі перетворення мають бути спрямовані на утвердження засад гуманізму, демократії та цінностей громадянського суспільства.

Головною відмінністю Закону [26] є відокремлення напрямів розвитку за ресурсами: водними, лісовими, земельними, біологічними, атмосферними, природними корисними копалинами. Інші законодавчі документи прописують окремі елементи та не містять загальної системи переходу до сталого розвитку.

Тому можна зробити такі висновки щодо роботи законодавчого механізму управління сталим розвитком в Україні [21].

1. Відсутність чіткого та повного розкриття поняття «сталій розвиток» та окремих його напрямків. Немає конкретних заходів та можливостей їх проведення для отримання основного результату – впровадження сталого розвитку.

2. Відсутність системи, яка б об'єднала всі законодавчі акти, які наразі працюють тільки з окремими аспектами, в єдину базу з однією глобальною метою.

3. Відсутність основного документа впровадження сталого розвитку в країні.

4. Не передбачений ієрархічний зв'язок документів: концепція → стратегія → програми → проекти.

Організаційний розділ механізму управління сталим розвитком держави представляють державні організації, які вирішують проблеми сталого розвитку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Організації з регулювання сталого розвитку України [22, 23, 40]

Назва організації	Напрями діяльності
1	2
Вищі органи	
Верховна Рада України	Розробка та затвердження законодавчих актів, спрямованих на захист довкілля та регулювання впровадження сталого розвитку
Кабінет Міністрів України	Розробка та затвердження нормативно-правових документів, що регулюють окремі аспекти сталого розвитку країни та її регіонів
Рада національної безпеки та оборони України	Розробка засад політики сталого розвитку країни та її стратегічних національних пріоритетів; координація та контроль за екологічною ситуацією, запобігання екологічних катастроф і надзвичайних ситуацій та розробка заходів з їх подолання
Міністерство енергетики та захисту довкілля України	Управління практичними аспектами сталого розвитку – формування дозвільної системи, розробка та затвердження екологічних норм, природоохоронних заходів, організація державного екологічного моніторингу

Продовження таблиці 1.3

1	2
Державні комітети	
Комітет України з питань гідрометеорології або Гідрометком	Моніторинг забрудненості природного середовища й транскордонного забруднення повітря, радіаційний моніторинг у районах АЕС, дослідження та прогнозування небезпечних стихійних явищ
Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру Держгеокадастр	Координація земельної реформи, створення умов для розвитку всіх форм власності на землю, моніторинг земель, розробка та реалізація політики у сфері управління за використанням та охороною земельних ресурсів
Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство)	Управління й контроль за використанням й охороною водних ресурсів, здійснення єдиної технічної політики, впровадження у водне господарство досягнень науки та техніки, нових технологій і передового досвіду, радіологічний та гідрологічний моніторинг водних об'єктів і водогосподарських систем
Державна служба геології та надр України	Затвердження документів із питань проведення робіт із геологічного вивчення надр, державна реєстрація геологорозвідувальних робіт, ліцензування пошуку корисних копалин
Державне агентство рибного господарства України (Держрибагентство)	Формування та реалізація концепції розвитку рибного господарства та збереження рибних запасів, управління дозвільною системою на промислове добування рибних запасів
Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство)	Управління лісовими ресурсами, розробка програм сталого лісокористування, охорони та використання лісових ресурсів, впровадження новітніх технологій лісокористування, впровадження світових технологій з охорони лісових ресурсів

Продовження таблиці 1.3

1	2
Національна комісія сталого розвитку	Взаємодія з Комісією сталого розвитку Економічної та соціальної ради ООН; розробка проєктів та пропозицій з удосконалення законодавчої бази сталого розвитку; розробка та контроль за реалізацією програм структурної перебудови господарства на принципах сталого розвитку
Міжвідомча комісія із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату	Організація розроблення національної стратегії та національного плану дій з виконання зобов'язань України відповідно до Рамкової конвенції ООН та Кіотського протоколу до неї; координація діяльності міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій з питань впровадження національного плану дій з виконання зобов'язань України відповідно до Рамкової конвенції ООН
Інші організації	
Національна академія наук України	Наукова аргументація впровадження сталого розвитку, фундаментальні та прикладні дослідження проблем сталого розвитку країни та її регіонів, розробка проєктів та заходів зі стимулювання сталого розвитку
Координаційна рада з питань формування національної екологічної мережі	Розроблення та реалізації державної політики у сфері формування, збереження і використання національної екологічної мережі, відтворення і збереження біо- та ландшафтного різноманіття; визначення шляхів, механізмів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у зазначеній сфері; підвищення ефективності діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади у відповідній сфері; удосконалення нормативно-правової бази у сфері формування, збереження і використання національної екологічної мережі

Закінчення таблиці 1.3

1	2
Національна координаційна рада з питань транспорту, здоров'я та довкілля	Координації діяльності, пов'язаної з виконанням Програми спільних дій, прийнятої на Регіональній конференції міністрів довкілля та транспорту під егідою Європейської економічної комісії ООН, і Хартії про транспорт, здоров'я та довкілля
Рада з екологічних проблем басейну Дніпра та якості вод	Проведення скоординованої політики в галузі природокористування та охорони довкілля у басейні Дніпра

Отже, організації, які відповідають за перехід країни до сталого розвитку в країні, органи вищої законодавчої та виконавчої влади, державні комітети, комісії та інші організації роблять вклад у впровадження сталого розвитку за своїм напрямком та мають низьку комунікацію між собою [24].

За громадський розділ сталого розвитку відповідає громадськість та органи місцевого самоврядування. Так сільські, селищні, міські ради мають повноваження самостійно вирішувати відповідно до закону питання про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу [25, 27].

У формування позиції населення на основі сталого розвитку велике значення має освіта. Для досягнення цілей сталого розвитку в освітній сфері розроблені принципи [28]:

- людина як центр здорового життя в гармонії з природою;
- реалізація права на розвиток відповідно до потреб і необхідності збереження довкілля;
- захист довкілля є невід'ємним складником стратегії розвитку;
- моделі виробництва та споживання, що гальмують розвиток, мають бути усуненні;
- усі зацікавлені громадяни повинні мати доступ до вирішення проблем сталого розвитку;
- особлива роль жінок при вирішенні проблем охорони довкілля та сталого розвитку;
- сталий розвиток та забезпечення миру взаємопов'язані між собою [24].

У формуванні позиції населення беруть участь громадські організації. Вони відстоюють інтереси своїх громадян, допомагають у вирішенні

конкретних питань, об'єднують робітників з метою обміном досвіду та ін. (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Громадські організації, які формують сталий розвиток в країні [29]

Організація	Вклад, який сприяє сталому розвитку
Недержавні та народні організації	Інформаційна підтримка та допомога впровадження ідеї сталого розвитку
Громади	Підтримка інтересів громадян за місцем проживання у межах переходу до сталого розвитку
Волонтерські організації	Вирішення конкретних завдань та питань шляхом безоплатної праці небайдужого населення
Профспілки	Соціальний захист робітників, досягнення цілей сталого розвитку на підприємствах
Об'єднання громадян за культурною, статевою та релігійною ознаками	Корекція ідей переходу до сталого розвитку за індивідуальними ознаками
Спортивні заклади	Впровадження здорового способу життя
Професійні організації	Організація співтовариства фахівців у напрямку сталого розвитку
Організації споживачів	Контроль відповідального споживання

Таким чином, в Україні Концепція сталого розвитку та нормативні документи, прийняті ООН, які носять рекомендаційних характер, були імплементовані у вітчизняне законодавство. Створено потужну систему громадського контролю дотримання Концепції сталого розвитку.

Запитання до підрозділу

1. Назвіть основні механізми реалізації Концепції сталого розвитку.
2. Опишіть основні нормативно-правові документи, як регулюють втілення економічних, екологічних та соціальних засад за принципами сталого розвитку.
3. Назвіть та охарактеризуйте громадські організації, які формують сталий розвиток в країні

Практичне завдання

1. Уявіть, що Ви очолюєте громадську організацію «Сталий розвиток третього тисячоліття». Ваше завдання сформулювати звернення до Генерального секретаря ООН стосовно тих проблем сталого розвитку, які, на Вашу думку, вирішуються в Україні недостатньо ефективно. необхідно обґрунтувати власну позицію, навести факти та запропонувати шляхи підвищення ефективності вирішення проблем сталого розвитку в Україні.

1.5 Світовий досвід упровадження механізмів сталого розвитку

Розробленням основних положень сталого розвитку займалися різні країни з другої половини ХХ сторіччя. У 1996 році 11 країн світу розробили «Балтійську стратегію сталого розвитку» сумісно з організаціями, які формують сталий розвиток. З 2005 року у світі з'явився новий документ – «Скандинавська стратегія сталого розвитку», який розробляли п'ять країн: Данія, Норвегія, Ісландія, Швеція, Фінляндія.

Наведемо аналіз питання управління сталим розвитком на прикладі найбільш розвинених країн світу, які мають ефективний досвід вирішення даних проблем [30].

Основні питання, які висвітлені в ньому, наведені на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2 – Основні питання «Скандинавської стратегії сталого розвитку»

Проект «Балтійська стратегія – 21» містить більш детальний аналіз факторів переходу до сталого розвитку та розробку плану дій для досягнення поставлених цілей, направлених на розвиток основних аспектів економіки.

У 2002 році світу була представлена стратегія сталого розвитку Швеції, яка відповіла на основні питання у цій сфері для своєї країни: методи організації комунікації між економічним, соціальним та екологічним розвитком; глобальні проблеми сталого розвитку [32].

У цьому документі представлені заходи, які дають можливість переходу до сталого розвитку, конкретні заходи та методи їх досягнення, що дозволяють реалізовувати політику забезпечення сталого розвитку (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Заходи сталого розвитку за Швецькою стратегією [33]

Сфера дій	Мета	Захід
Збереження навколишнього середовища	Збалансоване навколишнє середовище, збереження морської та прибережної зони, флори та фауни	Упровадження ефективного використання енергетичної та транспортної мережі, водних та земельних ресурсів
Зміна клімату	Зменшення викидів CO ₂ до 2050 року на 4 %	Збільшення податку на викиди CO ₂ , розробка програми співпраці з компаніями - виробниками транспорту
Здоров'я населення	Гарантії економічної безпеки в період втрати доходу. Створення умов, які забезпечують гарне здоров'я громадян	Розробка плану дій здоров'я населення
Соціальна безпека	Скорочення рівня злочинності. Розробка політики виховання молоді у безпечному середовищі. Упровадження політики гендерної рівності	Упровадження соціального акту (2001 рік), який включає в себе пріоритет зниження рівня злочинності та гендерної нерівності, проголошує рівні права для національних меншинств
Стимулювання досвідченого населення	Вийти на новий, більш високий, рівень у сфері проведення досліджень з питань сталого розвитку, за допомогою більш досконалого розподілу грошових ресурсів	Затвердження дій, спрямованих на освіту населення у сфері сталого розвитку, фінансова підтримка науковців та досліджень у цій сфері

Так, можемо зазначити, що стратегія Швеції має мету об'єднати всі три сфери сталого розвитку: соціальний захист населення, збереження природного середовища шляхом запобігання забруднень, та економічну стабільність, реалізація яких буде відбуватись за допомогою 30 індикаторів.

Схожа стратегія була створена у Нідерландах, вона містить такі сфери регулювання сталого розвитку (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 – Сфери регулювання сталого розвитку за стратегією сталого розвитку у Нідерландах [33]

Стратегія сталого розвитку Німеччини (2012 рік) визначила принципово важливими чотири розділи, які сформували політику Федерального уряду країни [34–35]:

- рівність поколінь;
- якість життя населення;
- соціальна безпека;
- міжнародна відповідальність.

Документ, розроблений Німеччиною, прописав стратегічні завдання країни (табл. 1.6) та постулати сталого розвитку [36–38]:

- ресурсозбереження;
- захист клімату;
- упровадження відновлюваних джерел енергії;
- стале землекористування;
- біорізноманіття;
- державна заборгованість – консолідація бюджетів – забезпечення рівноправності поколінь;
- турбота про економічне майбутнє;
- інновації. Формування майбутнього за допомогою нових рішень;
- освіта.

Таблиця 1.6 – Стратегічні завдання сталого розвитку Німеччини [39]

Завдання	Зміст
Фіскальна стійкість	<p>Консолідація державних бюджетів. Встановлення нового допустимого ліміту заборгованості для федерації та федеральних земель, обмеження зростання державної заборгованості.</p> <p>Створення основи для стабілізації євро в довготривалій перспективі. Покращення економіко-політичного управління та забезпечення надійності державних фінансів ЄС</p>
Стала господарська діяльність	<p>Перехід до низьковуглецевої продукції з ефективним використанням сировини.</p> <p>Створення нових економічних можливостей та робочих місць.</p> <p>Підтримка концепції Корпоративної соціальної відповідальності</p>
Клімат та енергетика	<p>Скорочення викидів парникових газів у 2008–2012 рр. на 21 % порівняно з 1990 р. Підняття цільового показника ЄС по захисту клімату на 30 % (у випадку, якщо Німеччині не буде надано додаткових вимог щодо скорочення викидів).</p> <p>Широке впровадження відновлюваних джерел енергії за рамковими умовами (встановлення зеленого тарифу). Енергоефективність</p>
Стала водна політика	<p>Чиста вода – незамінна основа життя людини й один із найважливіших ресурсів.</p> <p>Стала водна політика є міжгалузевим завданням. Укріплення зв'язків між глобальними питаннями майбутнього у сфері водної, енергетичної та продовольчої безпеки (конференція «Взаємозв'язок води, енергії та продовольчої безпеки», 2001 р., Бонн)</p>
Сталий розвиток – «двигун» прогресу	<p>Сталий розвиток як критерій прийняття економічних та соціальних рішень, провідний принцип у всіх сферах життя</p>

Можна відокремити напрями, які країни ЄС, що активно розробляли стратегії сталого розвитку, вважають пріоритетними [40]:

- охорона природного середовища;
- збереження флори та фауни;
- забезпечення політики екологічного спрямування;
- зменшення антропогенного навантаження;
- вирішення специфічних національних проблем соціального напрямку.

Національна програма сталого розвитку, яку розробили у Республіці Білорусь, також пропонує досягнення цілей за допомогою поступового об'єднання соціальної та економічної сфери та вирішення пріоритетного завдання – екологічних проблем.

З досліджених вище робіт можна зробити висновок, що у більшості країн світу активно проводиться робота з законодавчими документами та сценаріями переходу до сталого розвитку й розробляються індикатори для моніторингу. Для поліпшення системи розвитку у країни сталого розвитку необхідно:

- покращувати законодавчу базу;
- обґрунтовувати з наукової точки зору вибори пріоритетних напрямів сталого розвитку;
- удосконалювати поставлені цілі та заходи для їх реалізації.

Запитання до підрозділу

1. Опишіть основні положення стратегії сталого розвитку Швеції.
2. Опишіть основні положення стратегії сталого розвитку Нідерландів.
3. Опишіть основні положення стратегії сталого розвитку Німеччини.

Практичне завдання

1. Використав тематику, наведену у рисунку 1.3 (продубльовано нижче), опишіть проблеми розвитку нашої країни (рис. 1.4).

Рисунок 1.4

2 ПАРАДИГМА КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ТУРИЗМІ

2.1 Інформаційне забезпечення сталого розвитку

Складні часи, які настали сьогодні в Україні, зумовлені відсутністю зв'язку між основними складовим економічної безпеки країни. Це провокує появу криз, які можуть заважати нормальному функціонуванню регіонів та держави. Сьогодні багато вчених працюють над розробкою української концепції сталого розвитку, але важкість її впровадження пов'язана з відсутністю єдиної системи управління та певної комунікації між регіональними діями та загальнодержавними завданнями.

Сьогодні Україна має шанс побудувати нову державу та стати членом Європейського союзу. Угода про асоціацію України та ЄС дає інструменти для подальшої роботи з переходу до сталого розвитку.

Для початку формування нової системи управління економічними, соціальними та екологічними складовими сталого розвитку необхідно сформулювати індикатори, які у майбутньому допоможуть проводити моніторинг та визначати, наскільки нова система є життєздатною. Вже існує світовий досвід у цьому питанні. ООН сформувала певні тези просування сталого розвитку в країнах [42]:

– Реальні ціни та ринкові ініціативи базуються на екологічній поведінці, яка зараз є найважливішим складником підходу до політики застосування економічних інструментів із метою інтерналізації зовнішніх екологічних витрат на всьому життєвому циклі продукту та не допуску однакового положення на ринку екологічно чистих продуктів та тих, виробництво яких супроводжується великою кількістю відходів, які забруднюють навколишнє середовище.

– Економічні рішення приймаються на основі цінової політики. Споживач сам вирішує про здійснення покупки відповідно до ціни. Дизайн продукту, технологію виготовлення та організацію процесу виробництва визначає компанія. Головним питанням залишається правильна постановка ціни, які має відображати витрати для окремих осіб та суспільства. Найефективнішим видом політики здебільше стане екологічне оподаткування.

Отже, можна зрозуміти, що головним вектором політики країн ООН є питання екології, що свідчить про потребу розробки та вдосконалення інструментів еколого-економічного напрямку.

Відомо, що кожна політика має фактори, які роблять її ефективною. Одним із найважливіших факторів вважається інформаційне забезпечення.

Інформаційне забезпечення – це сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі [31, 32].

Інформаційне забезпечення повинно задовольняти низці вимог (рис. 2.1), їх виконання буде своєрідну базу даних для проведення діагностування стану регіональних мереж за рівнем сталого розвитку та ростом їх темпу [43].

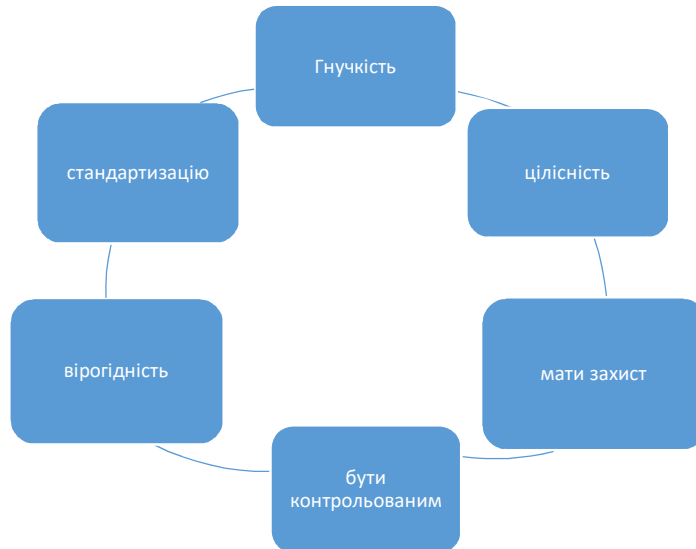

Рисунок 2.1 – Вимоги до інформаційного забезпечення

Діагностичні мережі слідкують за станом регіональних систем, враховуючи такі фактори [44]:

1. Перевірена достовірність джерела збору інформації та використання сучасних технологій.
2. Використання аналітичної складової в програмно-технічному комплексі.

Інформаційне забезпечення сталого розвитку має велику актуальність, адже лише в умовах розуміння людей важливості вирішення глобальних питань для забезпечення сталого розвитку майбутніх поколінь, можливе забезпечення показників економічного, соціального та екологічного розвитку.

Запитання до підрозділу

1. Визначте інформаційний базис сталого розвитку.
2. Перелічіть вимоги до інформаційного забезпечення сталого розвитку.
3. Визначте фактори інформаційного забезпечення сталого розвитку.

Практичне завдання

Ви журналіст газети «The Times». Від головного редактора Ви отримали завдання написати статтю (орієнтовно на 1800 знаків) про проблеми сталого розвитку у світі. Ваше завдання написати таку статтю, яка б могла претендувати на публікацію на обкладинці. Пам'ятайте основні правила для журналіста:

- цікавий, здатний заінтригувати заголовок;
- правдива інформація;
- підтверджуйте свої тези фактами;
- зробіть аналітичний висновок у кінці статті, де Ви можете виразити свою думку із запропонованого питання.

2.2 Індикатори сталого розвитку

Для того щоб проводити моніторинг, перевіряти, як просувається система сталого розвитку, які її елементи більш чи менш життєздатні, використовують індикатори. Індикатор сталого розвитку — це показник (виведений з первинних даних, які зазвичай не можна використовувати для інтерпретації змін); який дозволяє судити про стан або зміни економічної, соціальної або екологічної змінної. Основною метою введення індексів є оцінка ситуації або події для прогнозу розвитку ситуації, що склалася, і розробки її вирішення [45]. Сьогодні не має чітких критеріїв, які визначають початок переходу до сталого розвитку.

Світові вчені розробили загальні рекомендації для розробки індикаторів [46]:

1. Рекомендується розподіл індикаторів за елементами сталого розвитку: економічного, екологічного та соціального окремо.

2. Побудова інтегральних та агрегованих індексів (рис. 2.2), які допоможуть комплексно оцінити просування до сталого розвитку держави.

Рисунок 2.2 – Групи агрегованих показників

Для оцінки екологічного стану зазвичай використовують екоіндикатори, які розробила Організація економічного співробітництва та

розвитку (ОЕСР). Їх є декілька варіацій [47]:

1. Вибірка екопоказників, які оцінюють діяльність в галузі охорони навколишнього середовища.

2. Набір показників за галузю, які забезпечують інтеграцію природоохоронних питань.

3. Набір показників, які виводяться з природоохоронної звітності – як для забезпечення природоохоронних питань в галузевій політиці, так і для забезпечення стійкості управління та використання природних ресурсів.

Це система показників, яка створює зв'язки між економікою та захистом навколишнього середовища, так звані економіко-екологічні та соціально-екологічні показники. Також ці зв'язки показує модель «тиск-стан-реакція» (ТСР) (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Модель ТСР [48]

Система індикаторів розроблена КСР ООН і об'єднана у групи [49]:

- соціальні аспекти;
- економічні аспекти;
- екологічні (охоплюють характеристики природних ресурсів);
- інституційний аспект (політика, наука, інформаційне забезпечення).

Розроблені КСР ООН індикатори вимагають спеціальних перетворень та підтримання конкретних умов, а іноді навіть умов, які присутні лише одному регіону чи країні. За класифікацією напрямків індикаторів їх можна поділити на три основні групи [49]:

- індикатори - «рушійна сила», що показують діяльність людини, процеси і характеристики, які впливають на сталий розвиток;
- індикатори «стану», що констатують поточний стан різних аспектів сталого розвитку;
- індикатори «реагування», які характеризують політичні чи інші способи реагування для поліпшення поточного стану.

Кожна система будується за істинними критеріями – можливістю її обліку. Система еколого-економічного обліку (СЕЕО) була представлена Статистичним відділом Секретаріату ООН у 1993 році. Її мета – брати у

рахунок екологічні аспекти в національних статистиках. Напряом збереження природи СЕЕО пояснює її деякі особливості: використання даних у натуральному поданні, самостійних, хоча й взаємопов'язаних із традиційною системою національних рахунків, характер застосування поряд з ринковими неринкових оцінок. Еколого-економічний облік – не головна система, а допоміжна. Питання еко-економічного обліку включає в себе розгляд багатств країни поряд із капіталом, людську працю, також є можливість слідкувати за вичерпанням природних ресурсів. Ресурсний капітал країни охоплює відновні (ліси та ін.), невідновні (мінерали, вода) та екологічні ресурси. Розширення екологічно скоригованих макроекономічних агрегатів відбувається завдяки розгляду природних активів: можливе коректування не тільки ВВП, але й чистої доданої вартості та національного багатства.

Запитання до підрозділу

1. Опишіть індикатори, розроблені КСР ООН.
2. Опишіть екоіндикатори сталого розвитку.
3. Опишіть Модель ТСР.

Практичне завдання

Запропонуйте власну систему індикаторів сталого розвитку на основі даного шаблону (табл. 2.1)

Таблиця 2.1 – Шаблон для розробки власних індикаторів сталого розвитку

	Економічний блок	Соціальний блок	Екологічний блок
Вплив навколишнього середовища	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n
Сучасний стан об'єкта	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n
Реакція об'єкту на вплив навколишнього середовища	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n	Індикатор 1 Індикатор Індикатор n

2.3 Показники сталого розвитку

Світовими організаціями для забезпечення процесів планування та моніторингу перебігу реалізації стратегій сталого розвитку визначено показники сталого розвитку.

Фінансовий показник сталого розвитку дуже важливий, тому Світовим банком було запропоновано концепцію «істинних заощаджень». Справжні заощадження – це швидкість накопичення національних заощаджень після належного обліку використання природних ресурсів і розрахунку збитку від забруднення навколишнього середовища [50].

Новий підхід, який враховує ресурсний потенціал країни, тісно зв'язаний з концепцією «істинних заощаджень». Світовий банк розраховує природний, виробничий та соціальний капітал, а також сукупні національні багатства. За даними світового банку на прикладі даних 100 країн встановлено, що частка природного капіталу в національному багатстві становить 2–40 %, частка людського капіталу – 40–80 %. При цьому відсоток природного капіталу в національному багатстві залежить від ступеня розвитку країни, природний капітал у розвинених країн менше 10 %, а людський – понад 70 %. У країнах, які мають низькі доходи на душу населення, частка сільського господарства, яке входить до природного капіталу, становить 80 %, у країнах з високими доходами – менше 40 % [51].

Зараз, на думку науковців, відомий ще один екологічно-економний показник – показник збереження заощаджень. Цей показник характеризує відношення кількості товарів, які виготовили із вторинної сировини, до товарів, на які затратили природні ресурси. Це пов'язано з тим, що політика сталого розвитку орієнтується на природоохоронний комплекс, який включає в себе не тільки збереження невідновних ресурсів, а й запобігання утворенню сміття. Наразі проблема сміття повинна підійматись не тільки на рівні регіону та країни, а й усього світу.

На кожен виготовлений товар у світі витрачається певна кількість енергії (для її виробництва також потрібна площа, яка є природним ресурсом) та певні матеріали. Коефіцієнт товарів, які виготовили з перероблених матеріалів, і є результатом розрахунку співвідношення одного до іншого. Водночас у політиці сталого розвитку відбувається об'єднання економічного та екологічного напрямку, які компенсують економічні збитки країни за рахунок екологічної відповідальності [52].

Виходячи з доповідей з конференції ООН про навколишнє середовище та розвиток у 1992 році, сталий розвиток – це розвиток

суспільства, який задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби.

Кожен сценарій сформований у межах сталого розвитку повинен обов'язково мати всі напрями: економічний, екологічний та соціальний. Наприклад [53]:

- при зростанні будівництва (комунікації, будівлі тощо) повинні зростати зелені насадження, для збереження чистоти довкілля;
- збільшення врожаю зернових культур не має виснажувати земельні ресурси;
- будівництва підприємства, які задіяні в обробці та добуванні корисних копалин повинні бути обґрунтовані екологічно та мати можливість переведення на іншу галузь після вичерпання ресурсів, щоб уникнути в подальшому економічних проблем;
- оплата праці повинна бути вимірювана з витратами на оновлення здоров'я, які погіршується у процесі роботи.

У червні 1992 році у Бразилії відбувся саміт «Планета Земля», у якому взяли участь 178 країн світу. На саміті підвели підсумок, що сталий розвиток – це утворення балансу між задоволенням сучасних проблем людства та захистом інтересів наступних поколінь та можливістю жити за потребами.

Науковці, які наразі вивчають сталий розвиток, вважають, що його концепція спроможна усунути все інші програми, які працюють фрагментарно, оскільки сталий розвиток об'єднує всі необхідні для суспільства напрями.

За допомогою новітніх технологій з використанням електронної техніки можливо керувати сталим розвитком, оскільки сьогодні є можливість розробляти різні сценарії та прогнози, обираючи найоптимальніший.

Розробити оптимальний сценарій сталого розвитку для всіх країн світу неможливо, кожна держава має обрати свій шлях, якій підходить її територіальним та національним особливостям. Сьогодні відомі приклади країн, у яких вийшло впровадити сталий розвиток. Це США, Японія, країни ЄС. Є країни, які тільки почали свій шлях до переходу, але є й такі країни, які відмовляються приймати сталий розвиток за основу політики. Насамперед, країни, які не визнають сталого розвитку, становлять загрозу всьому світу, оскільки ми маємо єдину атмосферу та гідросферу [54].

Велика залежність є між виробництвом товару та його утилізацією. Велика кількість відходів шкодить навколишньому середовищу, тому необхідно щоб ця система мала можливість замикати коло у точці виготовлення вторинної сировини (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Взаємодія виробництва та утилізації товару з вторинною сировиною [55]

Людство використовує товари, та після закінчення їхнього життєвого циклу вони стають відходами. Кожен із них має свій клас небезпечності, на який потрібно звертати увагу. Якщо дотримуватись всіх вимог та не економити на дешевих матеріалах в момент виробництва, то на виході отримуємо цінний продукт вторинної сировини, який можна переробити не один раз. Наприклад, пластмасову пляшку можна переробляти до п'яти разів.

Технології сучасності повинні буди орієнтовані на «зелене виробництво» та «зелену економіку», об'єднуючи в такий спосіб споживача та виробника та зберігаючи природні ресурси. Для України зараз це є актуальним питанням для того, щоб стати провідною країною в світі. Для цього є розроблені напрями [33]:

1. Напрямок розвитку – це безпека держави, бізнесу та суспільства. Країна повинна захищати свої кордони та підтримувати мир, мати чесне правосуддя та механізми боротьби з корупцією. Вагомим напрямком діяльності країни повинно бути забезпечення безпечного життя та здоров'я громадян, для цього необхідно мати налагоджену медицину, безпечний стан довкілля та доступ до чистої питної води та продуктів.

2. Напрямок відповідальності – це забезпечення всіх верств населення, незалежно від раси, релігійних переконань, статі та ін. доступом до освіти, медицини та інших послуг у державному секторі.

3. Напрямок гордості – це забезпечення поваги та толерантності у суспільстві та гордості за свою країну.

Якщо дотримуватись перелічених вище напрямів, Україна має шанс стати провідною країною, створити всі умови життя для її громадян та матиме можливість залучати найкращих світових спеціалістів різних галузей.

Запитання до підрозділу

1. Опишіть фінансові показники сталого розвитку.
2. Визначте економічні показники сталого розвитку.
3. Охарактеризуйте екологічні показники сталого розвитку

Практичне завдання

За схемою взаємодії виробництва та утилізації товару з вторинною сировиною запропонуйте приклад подібного виробництва за кордоном та в Україні та опишіть його.

3 ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

3.1 Принципи сталого розвитку

Активне зростання кількості товарів, революції в технологіях виробництва, урбанізація територій – все це допомагає людству покращити рівень життя, але спричиняє наслідки, які ставлять під загрозу безпечне існування майбутніх поколінь. Технічний прогрес, який відбувся у світі, поставив питання збереження навколишнього середовища та дотримання соціальної відповідальності, пошук нових способів покращення ситуації, яка склалась, бо залишати все у стані, в якому воно знаходиться, неможливо.

Основним питанням сталого розвитку є збереження нашої планети для наступних поколінь з ресурсами, необхідними для їхнього життя. Це питання потрібно вирішувати все сьогодні та відповідальніше ставитись до збереження навколишнього середовища. Сталий розвиток прагне приділи увазі взаємозв'язку між поліпшенням життя завдяки технічному прогресу та негативними наслідками, які він спричиняє.

Здається, що мета сталого розвитку базується лише на екологічних засадах, але кожний напрям вносить вагомий внесок в єдину концепцію. До неї входять такі питання, як соціальна відповідальність, розвиток економіки, керування транспортними мережами, розвиток сталого туризму, освіти, сільського господарства, збереження ресурсів, переробка відходів, промисловість та ін.

Для впровадження сталого розвитку розроблені основні принципи [56]:

1. Взаємозалежність – це зв'язок людини та природи, розуміння антропогенних наслідків на планету.

2. Різноманітність – це підтримання культурного, природного різноманіття.

3. Вичерпності – розуміння людства про обмеженість ресурсів планети та можливості їх вичерпання за умов перевищення користування ними.

4. Права та обов'язки – вміння користуватись власними правами та обов'язками для того, щоб не нашкодити наступним поколінням.

5. Запобіжні заходи – використання визначених заходів безпеки, які запобігають вичерпанню земних ресурсів та дбайливо ставляться до планети.

Отже, головним принципом сталого розвитку є визначення перспектив такого існування людства, яке б не загрожувало життєдіяльності майбутніх поколінь з огляду на систему соціальних, економічних та екологічних факторів.

Запитання до підрозділу

1. Охарактеризуйте принцип взаємозалежності сталого розвитку.
2. Охарактеризуйте принцип різноманітності сталого розвитку.
3. Охарактеризуйте принцип вичерпності сталого розвитку.
4. Охарактеризуйте принцип прав та обов'язків сталого розвитку.
5. Охарактеризуйте принцип запобіжних заходів сталого розвитку.

3.2 Соціальні виклики в сучасному світі

На сьогодні численність населення планети зростає та за підрахунками вчених це зростання не закінчиться деякий час. За останні 100 років населення сягнуло великого стрибка, збільшилась кількість населення майже в 6 разів. Саме це сформувало термін «демографічний вибух», що означає стрімкий ріст у зростанні кількості населення. До 1990 року населення зростало дуже повільно. Виробництво забезпечувало їх нормальне життя. У середньовіччя зменшенню населення сприяли природні процеси (епідемія, війна).

Уважається, що вибух зростання населення можна пов'язати з революцією в промисловості. Це спирається на покращення медичного обладнання та економічного балансу. Після другої світової війни Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) взяла на себе мету знизити рівень смертності населення. Так, рівень смертності вдалось знизити, але рівень народжуваності залишився на місці. Це дало поштовх на суттєве зростання населення. Станом на сьогодні численність населення сягнуло понад 7 мільярдів осіб [57].

Китай наразі є найбільшою країною за кількістю населення, друге місце займає Індія, далі США. Країни, які мають розвинену економіку, мають показник низького зростання населення або навіть його зменшення. Країни Європи та пострадянські мають низький природний приріст. Країни, що наразі розвивають економіку, мають високі темпи зростання населення [58].

Пік зниження населення був на початку XXI сторіччя, а країни які розвиваються, однаково мали високий приріст. За висновками вчених, в Африці збережеться швидкий ріст населення мінімум до 2050 року. Але прогнози фахівців свідчать про те, що світ досягне балансу приросту та смертності у XXI сторіччі, не досягнувши критичної 10-ти млрд цифри. Для того щоб збільшити своє населення вдвічі країнам Африки потрібно близько 25 років, на відміну від європейських країн, яким потрібно не менше 300 років. Якщо на початку XX сторіччя серед найбільш населених країн

були європейські, то сьогодні вони втратили свої позиції та не можуть конкурувати з азіатськими країнами [50].

Швидкі темпи приросту населення негативно впливають на розвиток світу, відповідно до цього можна виділити відповідні демографічні проблеми. Перше це темпи приросту населення. Моніторингом цього є коефіцієнт фертильності, можливості жінки мати потомство (кількість дітей). Середній коефіцієнт по світу сягає цифри 2,5, але деякі країни перевищують навіть 5. Тому можна визначити залежність між коефіцієнтом фертильності та рівнем бідності країни. Родина, яка має п'ять та більше дітей не має можливості надати кожному необхідний соціальний складник (медичне забезпечення, освіту тощо), також жінка не приймає участі у розвитку країни.

Упровадження політики, яка зменшує демографічний вибух у країнах, що розвиваються, почалось після Другої світової війни. У Бомбеї в 1952 року відбулась Міжнародна конференція з планування родини, де закликали відповідально планувати сім'ї, зберігати здоров'я матерів та підтримувати рівень смертності. З 1970-х років діяли програми, які розповсюджувались на країни Африки, Азії та Латинської Америка та розповсюджували практики планування сім'ї, зниження народжуваність та вийти в такий спосіб на глобальне зменшення темпів зростання населення. Програми базувались на розповсюджені інформації та консультації про планування сім'ї, забезпечення засобами протизаплідними засобами, та на покращення освіти та медицини в цьому напрямі [59].

У 1974 році продовжили тему народжуваності на конференції в Бухаресті. Там підіймали питання про створення стратегії, яка охопить не окрему частину демографічного збільшення, а зробить її частиною системи. Для введення системи країни необхідно було створити орган, який відповідає за народжуваність та проведення кожного року моніторингу збільшення населення [59].

Завершила лінію конференцій за цим питанням Каїрська конференція 1996 року, яка була направлена на здоров'я матерів на дітей, якісну медицину та тривалість життя. Для підтримання населення буди введені умови до системи питань про народжуваність та подальшого її комфортного проживання [60]:

- декрети та відпустки батькам;
- пільги для жінок, які мають роботу;
- упровадження та удосконалення системи дошкільної освіти.

Інша проблема в цій сфері притаманна розвиненим країнам, яка має низькі показники природного приросту та смертності. Коефіцієнт фертильності в цих країни значно нижчі середнього – 2, та в країні

відбуваються лише відтворення населення. Зазвичай коефіцієнт фертильності для розвинених країн становить 1,7, але зустрічаються випадки його пониження (наприклад Італія, Португалія, Польща). Це явище має назву демографічна криза, це супроводжується зменшенням працюючого населення, впливом на економічну систему у зв'язку з витратами на пенсії, та старіння населення.

Зниження народжуваності пов'язують зі змінами інституту сім'ї. Це перехід від патріархату (спільна праця, взаємодопомога) до індивідуалізму членів родини та рівними правами та обов'язками.

Для підтримання дієздатного населення в країнах з демографічною кризою увагу приділяють якості життя, подовженню працездатності та трудової активності. Це може працювати лише в умовах гарного здоров'я населення. Так у 1995 році на конференції в Японії прийняли закон про політику в старіючому суспільстві, який керує питаннями зайнятості та доходів, щоб кожен мав можливість виконувати свої бажання та реалізувати потенціал, та мав бажання працювати навіть в похилому віці. Також у країнах, у яких присутня рівність між чоловіком та жінкою, реалізується політика залучення чоловіків до виховання дітей (надання декрету). Великий вплив також має якісна медицина, дошкільна освіта та надання пільг [60].

Основні типи соціального відторгнення та політика соціального залучення. Показники матеріального забезпечення не йдуть підтемою у сталому розвитку. У доповіді ООН у 1990 році визначили, що не тільки ВВП на людину має вплив на розвиток, а й мотивація людського потенціалу. Кроком до налагодження сталого розвитку є створення умов для життя населення, вдосконалення освіти та медицини. Так, у 2011 році на конференції ООН з доповіддю «Сталий розвиток та рівність можливостей: краще майбутнє для всіх» оприлюднили новий термін «соціальне відторгнення» [61].

Соціальне відторгнення – процес, за якого деякі групи населення або люди не можуть повністю брати участь у суспільному житті внаслідок свого матеріального стану, відсутності базових знань і можливостей, або в результаті дискримінації. Вони не мають можливостей працевлаштування, гідного навчання, соціальної активності та не мають права брати участь у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя.

Фактори при яких людина стає соціально відторгненою: бідність, непрацездатний вік, алкоголізм, наркотична залежність, хвороби, дискримінація за різними ознаками, проблеми в родині, нестача гідної освіти, відсутність житла тощо.

Наразі країни мають за мету зробити населення соціально активним та надавати йому можливості брати участь в політичних, економічних та культурних та соціальних сферах. Чим більше населення входить до групи соціального відторгнення, тим менше шансів у країні досягнути сталого розвитку.

Незацікавленість населення країни в політичній сфері залежить від побудови системи управління та прозорості. Мотивація населення зникає при недовірі до політичних інститутів. Деякі верстви населення мають залежність від фінансового стану та допомогу від держави (люди похилого віку), вони не можуть приймати зважених рішень. Наразі дуже активно підіймається тема гендерної рівності та права жінок у прийнятті рішень направлених на розвиток країни.

Загалом соціальне відторгнення будується на відокремленні окремих груп за релігійною, расовою, статевою ознаками, які мають обмежені права у виборі органів правління в країні.

Окрім відторгнення, яке пов'язано з політичною діяльністю існує культурне та освітнє. Наприклад, мешканці селищ не зацікавлені в міських розвагах, туризмі та ін., вони мають свої інтереси, які не виходять за територію села та кордони їхнього мислення. Культурний складник для різних країн має своє значення. Україна, наприклад, задається мовним питанням (різні регіони використовують у повсякденному житті свою мову) [62].

У більшості країн освіта є обов'язковою та доступною для населення. Саме знання навчальної школи дають людині багаж, яким вона надалі буде користуватись кожного дня – читати, рахувати, писати. Вища освіта є менш доступною, адже дає людині професійні знання. Деякі країни роблять її безкоштовною за конкурсом, щоб збільшити кількість спеціалістів.

Якщо розглядати Україну, то молодша, середня та вищі школи доступні для населення в повній мірі, не мають обмежень за релігією, національністю, статтю чи ін. Важливим кроком у розвитку є дошкільна освіта, яка надає дітям однакові можливості навчатись далі. Відторгнення в Україні та інших країнах досі відчувають діти-інваліди, які не мають можливостей відвідувати школу, а країна не виділяє кошти на організацію їх навчання [63].

Відторгнення в економіці спостерігається відсутністю стабільного доходу мешканців країни. Сьогодні відсутність роботи може бути у студентів, які не мають досвіду, жінки які мають маленьких дітей, або коли знаходяться перед пенсією. Причиною безробіття може бути відсутність налагодженої системи сповіщення та усереднення даних про роботу на ринку

праці. Найбільше економічне відторгнення відбуваються в регіонах, які географічно віддалені або міста, які мають мононапрямок.

Віддаленість від соціального захисту може буди від недовіри до працівників цієї сфери або їхньому малому досвіду. Села, які розташовані далеко від районів центрів не мають на місцях професійних лікарів та персоналу служби охорони здоров'я. У 2011 році ООН провела моніторинг рівня соціального відторгнення та дійшли висновку, що понад 30 % сімей є відторгненими. Рівень соціального залучення підіймає отримання вищої освіти [64].

Кожна сфера має свої інструменти залучення населення, наприклад, політична – це пошук засобів, які підвищують довіру населення та покращують інформаційне забезпечення. Тому кожна група відторгнутого населення (безробітні, безхатченки, люди пенсійного віку) повинна мати свої інструменти залучення.

Проблеми голоду та поширення хвороб. Завжди найбільшими проблемами є коли людина не може задовольнити мінімальні потреби – у їжі та отриманні медичної допомоги. За останніми даними ООН не доїдає в світі кожна 9 людина. Не достатня кількість їжі на день провокує появленню хвороб. Отже, вирішивши проблему голоду, можна підняти працездатність людей, знизити смертність, що дає можливість налагодити соціально-економічний баланс країни. Африка є континентом, який має найбільший відсоток людей, які страждають від голоду. Наразі йде спад кількості голодуючих [55].

Якщо розглядати проблему голоду, то він може з'явитись в країнах із нестабільною економікою та під час кризи продовольства. Вона з'являється внаслідок [64]:

- перенаселення людей в світі. Проблема є в регіонах Африки, які на разі мають проблеми з продуктовим запасом, і саме в цих країнах активно підвищуються кількість людей;

- збільшення природних катастроф. Деякі райони мають географічне розташування, яке завжди супроводжується природними катастрофами такими як повінь, засуха, землетруси, цунамі та ін.;

- перекваліфікація сільськогосподарських угідь. Сьогодні в світі можна спостерігати тенденцією спадання кількості сільськогосподарських земель. Це може буди пов'язано з виснаженням ґрунту (пов'язаних із діяльністю людини), зміна кліматичних умов та відведення земель під покращення інфраструктури;

- використання земель для добичі природних копалин;

- зростання цін на продовольчі товари в світі. За даними ООН ціни на продовольчі товари за останні 10 років збільшилися в два рази. Це відбувається внаслідок економічної та політичної нестабільності.

Світ багато років має за мету знизити кількість людей, які страждають від голоду. Пік припадає на 80-ті та 90-ті роки, коли був введений термін «зелена революція», вона прописувала заходи, які за короткий період часу змогли знизити продовольчу кризу. Вчений Норман Е. Борлоуг створив сорт кукурудзи, пшениці та просо, що вони могли надавати урожай не зважаючи на зовнішній вплив природних умов. У такий спосіб урожайність збільшилась у 1,5 рази. Негативними наслідками впровадження зеленої революції відбулось погіршення стану навколишнього середовища, оскільки для обробки земель використовували значну недопустиму кількість хімікатів. Це призвело до виснаження та деградації земель [65].

Регіони голоду супроводжуються великою кількістю людей, які хворіють на ВІЛ/СНІД, малярію, туберкульоз, у таких країнах велика смертності дітей та матерів. Рівень смертності дітей за останні десять років до 31,7 померлих на 1 000 дітей та 53,1 у країнах з низькими доходами. Цей показник розглядали в межах Цілей Розвитку Тисячоліття. Наразі в світі показник смертності дітей має тенденцію спадання [65].

У рамках Цілей Розвитку Тисячоліття також проводилась боротьба з розповсюдженням тяжких хвороб. За останні 20 років прогрес відбувся значний та знизився з 3,5 млн до 2,1 млн [66].

Ринок праці та міграції. Безробіття є великою проблемою, яка насамперед впливає на соціальну активність населення країни та відторгнення. Унаслідок безробіття чи маленької заробітної праці відбуваються посилення бідності. Важливим показником у цій сфері є зайнятість молоді (вік 15–24 роки), тільки половина населення такого віку має постійну роботу. Загальна кількість молоді в світі, яка не має місця роботи досягає 70 млн. Центральна та Південно-східна Європа мають високі показники безробіття серед молоді.

За проведення моніторингу ринку праці відповідає Міжнародна організація праці (МОП), вона робить рейтинги відповідно до працевлаштованого населення за віком, статтю та регіонами. Відповідно до цього розробляє плани заходів для зниження цих показників. За дослідженнями МОП кількість робочих місць повинна мати тенденцію до зростання у зв'язку зі збільшення працездатного населення. Для подомання безробіття необхідно вкладати інвестиції у розвиток цієї сфери в країні та дотримуватись стабільно рівня заробітної плати.

Світовий ринок має загрози, які супроводжуються безробіттям. Велика кількість людей має неофіційну роботу, яка не має достойної заробітної праці. Наразі, рівень безробіття має поділ за віковими межами, що не дає світовому ринку мати сталого розвитку.

Міграція населення є економічним і соціальним складниками розвитку країни та світу. Багато факторів впливає на переміщення людей – це пошук кращих умов життя, освіти та медицини; загострення конфліктів на внутрішніх та зовнішніх сторонах країни; зміна кліматичних умов та збільшення природних негод; дискримінація за статевими, релігійними чи расовими критеріями тощо.

Сьогодні європейські країни мають найбільший відсоток мігрантів. У зв'язку з воєнними діями зростає кількість біженців, вони шукають нове місце життя. Спровокувати на переїзд в іншу країну може втрата житла, роботи, зміна політичного режиму та ін. [67].

Вчені стосовно міграції мають позитивну та негативну думку. До першого можна віднести, що у країни, яка приймає мігрантів, збільшується кількість трудового населення. До другого відносять переїзд некваліфікованих та непрацевдатних осіб, які суттєво збільшують кількість населення та споживають продовольчі запаси країни, які розраховані лише на членів держави.

Отже, соціальні проблеми глобального розвитку мають ключове значення для забезпечення людства соціально-економічною стабільністю та гармонійним співіснуванням із навколишнім середовищем.

Запитання до підрозділу

1. Охарактеризуйте демографічні проблеми людства.
2. Визначте соціальні гарантії, на які має право людина у розвиненому суспільстві.
3. Опишіть проблему забезпечення населення планети якісним медичним обслуговуванням та боротьбою з епідеміями.
4. Охарактеризуйте проблеми неконтрольованої міграції та опишіть їх наслідки.

Практичне завдання

За наведеною нижче картою (рис. 3.1) відмітьте країни з найнижчим рівнем (поставити -) та найвищим (поставити +) рівнем таких показників:

- рівень еміграції населення,
- рівень імміграції населення,

- рівень захворюваності на ВІЛ,
- рівень медичного обслуговування,
- рівень безробіття,
- рівень доходів

Рисунок 3.1 – Політична карта Євразії для визначення проблем сталого розвитку до практичного завдання підрозділу 3.2

3.3 Економічні проблеми сталого розвитку

У Великобританії, Канаді, США та інших розвинених країнах наукові установи розглядають питання розробки та затвердження показників стійкого розвитку для аналізу економічних компонентів. Це питання вирішується на міжнародному рівні структурними підрозділами ВООЗ, ООН, ЮНЕСКО, Світовим банком, Комітетом з екологічного моделювання, Європейською Комісією та іншими великими міжнародними організаціями. Накопичення досліджень цих установ та організацій дало змогу основні механізми економічної оцінки сталого розвитку, які визначені такими показниками [37]:

1. Екологічно скорегований чистий внутрішній продукт, що використовується для коригування екологічних показників національних рахунків і розраховується за формулою 3.1:

$$EDP = (NDP - DPNA) - DGNA, \quad (3.1)$$

де NDP – чиста внутрішня продукція;

DPNA – вартісна оцінка виснаження природних ресурсів;

DGNA – вартісна оцінка екологічного збитку (розміщення відходів, забруднення повітря та водойм тощо).

2. Показник «дійсних заощаджень» (genuine (domestic) savings) (GS), який запропонований і розрахований Всесвітнім Банком – формула 3.2 [38]:

$$GS = (GDS - CFC) + EDE - DPNR - DMGE, \quad (3.2)$$

де GDS – валові внутрішні заощадження;

CFC – величина знецінення вироблених активів;

EDE – величина витрат на освіту;

DPNR – величина виснаження природних ресурсів;

DMGE – збиток від забруднення навколишнього середовища.

Усі показники приймаються у відсотках до ВВП.

На основі цих методів розрахунки показали велику невідповідність між традиційними економічними показниками та екологічно скорегованими. На основі економічного зростання часто спостерігалися негативні впливи на оточуюче середовище.

3. «Індекс Живої планети» – це показник, призначений для контролю біологічного різноманіття планети. Отримана оцінка публікується як частина щорічного звіту Всесвітнього фонду дикої природи [38].

4. Екологічний слід розраховується міжнародною організацією Global Footprint Network – міжнародною організацією, яка виражає вплив людини на навколишнє середовище - регіони та акваторії, необхідні для видобутку та поводження з відходами [38].

5. Індекс людського розвитку, який може слугувати прикладом створення інтегрального показника, що враховує рівень соціально-економічного розвитку суспільства. Цей індекс був розроблений за Програмою розвитку ООН у 1990 році та включає три показники: середня тривалість життя, рівень освіти та економічний розвиток (ВВП на душу

населення). Крім ВВП, Програма розвитку ООН використовує показник бідності населення з 1997 року для відображення бідності та поточних відхилень, а з 2010 року до звіту про людський розвиток були додані три нові ІРЛП скоригований з урахуванням нерівності, індекс гендерної нерівності (ІГН) і Багатомірний індекс бідності (МІБ) [67].

6. «Всесвітній індекс щастя» (Happy Planet Index), що складається Британським науково-дослідним центром New Economics Foundation із 2006 року щороку. Цей показник показує відчуття рівня щасливого життя населенням різних країн світу [37].

7. Індекс екологічної стійкості (2001 р.). Описаний у звіті, підготовленому командою вчених з Єльського та Колумбійського університетів для Всесвітнього економічного форуму в Давосі [38].

8. Індекс фізичної якості життя (PQLI) – це спроба виміряти добробут (якість життя) населення країни. Він був створений в середині сімдесятих років, але зараз використовується рідко [68].

9. Реальний показник прогресу (GPI) – це спроба створити альтернативу ВВП, що суперечить екологічним та соціальним аспектам розвитку. Він включає такі компоненти: злочинність та розпад сімей (кількість розлучень), зміна кількості вільного часу, домашня та добровільна робота, залежність від зарубіжних капіталів, розподіл доходу, витрати на оборону, термін «життя» предметів тривалого користування, виснаження ресурсів, забруднення, довгостроковий екологічний збиток [37].

10. «Зелений ВВП» означає розвиток державної політики з охорони навколишнього природного середовища та Національного статистичного управління КНР. Опубліковано спільний звіт щодо обчислення зеленого ВВП за 2004 рік [38].

Отже, економічні показники сталого розвитку виражаються в різних індикаторах, що дозволяють виміряти ступінь економічного розвитку країни та визначити його вплив на соціальний розвиток людства та екологічну безпеку.

Запитання до підрозділу

1. Охарактеризуйте Індекс розвитку людського потенціалу.
2. Опишіть Індекс екологічної стійкості.
3. Охарактеризуйте поняття «Зелений ВВП».

Практичне завдання

За наведеною нижче картою (рис. 3.2) відмітьте країни з найнижчим рівнем (поставити -) та найвищим (поставити +) рівнем показників:

- рівень ВВП на душу населення;
- Індекс людського капіталу;
- Індекс щастя;
- рівень доходів населення.

Рисунок 3.2 – Політична карта Євразії для визначення проблем сталого розвитку до практичного завдання підрозділу 3.3

3.4 Екологічні проблеми сталого розвитку

Зростання світового виробництва та населення призвело до різкого збільшення антропогенного навантаження на природу. Людство почало усвідомлювати потребу радикального перегляду стратегії розвитку лише після відчуття процесів руйнування біосфери, помітних глобальних змін всіх

елементів природи (землі, води, повітря й навіть космічного простору Землі, зокрема здоров'я самої людини).

Сталий розвиток – це складна, багатовимірна концепція, що включає природні та соціально-економічні параметри, етичні норми, правові механізми, правила рівномірного розподілу загальної природної спадщини між поколіннями.

Перехід до сталого розвитку – це глибока науково обґрунтована раціоналізація процесів використання природи для життя людей зараз і для наступного покоління: здорове життєве середовище та достатні природні ресурси; складний, багатогранний, цілеспрямований і керований процес соціального розвитку.

Більшість розвинених країн вже перейшли до вискоєфективної економіки, яка дозволяє їм успішно вирішувати складні питання соціально-економічного розвитку без створення екологічних проблеми [44].

Екологічними аспектами сталого розвитку можна визначити такі:

- обмеження природного приросту життя населення. Раціональна соціально-демографічна політика, спрямована на регулювання основних показників демографічного розвитку та приріст населення;

- прискорений розвиток високотехнологічних галузей, раціональне природокористування та енергоефективність;

- принципово нові, фундаментальні підходи до сталого управління довкіллям з огляду на необхідність максимально забезпечити охорону природних ресурсів та середовища існування суспільства, біорізноманіття, ефективне використання навколишнього середовища;

- поступова зміна критеріїв соціально-економічного розвитку, перехід від концепцій споживчого суспільства до екологічно безпечних критеріїв розвитку з розумним обмеженням споживання;

- ефективне міжнародне співробітництво у розробці та впровадженні принципів сталого розвитку [43].

Процес забезпечення екологічного розвитку полягає у підвищенні ролі кожної людини в суспільстві шляхом визначення їхніх обов'язків щодо захисту довкілля, створення умов відновлення біосфери та місцевих екосистем, зосереджившись на зниженні рівня антропогенного впливу гармонії довкілля та розвитку людини в природі.

З екологічної точки зору стійкий розвиток повинен забезпечувати цілісність біологічних та фізичних природних систем. Особливо важливою є життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Крім того, поняття «природних» систем і середовищ існування, в широкому розумінні можуть включати створені людиною середовища, такі

як міста. Основна увага приділяється підтримці здатності до самостійного оновлення та динамічної адаптації до змін, а не для підтримки цих систем у «ідеальному» статичному стані. Деградація природних ресурсів, забруднення та втрата біорізноманіття знижують здатність екологічних систем до відновлення.

Запитання до підрозділу

1. Перерахуйте екологічні аспекти сталого розвитку.
2. У чому полягає процес забезпечення екологічного розвитку.
3. Охарактеризуйте поняття «природних систем».

Практичне завдання

Екологічний розвиток передбачає збереження природних систем існування різних видів флори та фауни. Оберіть із наведеного переліку територію та запропонуйте заходи щодо збереження життєдіяльності екосистем на даній території:

- Мадагаскар;
- Антарктида;
- ліси Амазонки;
- тайга.

4 МЕХАНІЗМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ТУРИЗМІ

4.1 Правові механізми сталого розвитку в туризмі

«Сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби» – Звіт Комісії ООН під керівництвом Ґру Гарлем Брунтланн, 1987 р. [34].

Сталий розвиток означає модель розвитку людини, яка зосереджує увагу на людських потребах, зберігаючи при цьому стійкість природних систем та визначає той факт, що ці потреби є актуальними не тільки для нинішніх або майбутніх поколінь.

Сталий розвиток вимагає чіткого визначення раціонального механізму використання ресурсів. Цей підхід стосується здатності використовувати та відновлювати джерела, які є основою нашої економіки.

Ці та інші ключові постулати сталого розвитку були сформовані у різних міжнародних документах, які приймалися та розглядалися з метою вирішення глобальних проблем людства, шляхом акумулювання міжнародного досвіду. Ключові глобальні нормативні документи у сфері сталого розвитку були такі [34]:

1972 р. – Стокгольмська конференція з навколишнього середовища, де представники з 113 країн провели свою першу глобальну екологічну конференцію.

1983 р. – Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та робота Комісії зі світового розвитку (Комісія Ґ. Х. Брунтланн). Комісія проголосила нову еру економічного розвитку та забезпечення безпечного середовища у межах Концепції сталого розвитку.

1987 р. – звіт Комісії Брунтланн «Наше спільне майбутнє», який попереджає про необхідність зміни способу життя та діяльності людини, щоб запобігти знищенню навколишнього середовища.

1992 р. – саміт у Ріо-де-Жанейро (Бразилія) та Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку. 179 урядів країн-учасниць брали участь в зустрічі високопосадовців із затвердженням основних документів – принципів сталого розвитку та двох основних планів дій для забезпечення глобального сталого розвитку. Серед прийнятих на засіданні документів такі [35]:

– Декларація про захист навколишнього середовища та його розвиток, підписана та ратифікована у 27 країнах світу, що визначає права та обов'язки країн щодо забезпечення реалізації Концепції сталого розвитку;

– «Порядок денний XXI століття» – програма сталого розвитку соціальних, економічних та екологічних поглядів;

– Програма сталого розвитку із затвердженням основних принципів захисту навколишнього середовища, економічного розвитку, та контролю за реалізацією механізмів даного захисту;

– Конвенція про зміну клімату – стабілізація процесів викидів газів в атмосферу, визначення рівня викидів на екологічно прийнятному рівні, як наслідок, зниження впливу парникового ефекту;

– Конвенція про біологічне різноманіття, що вимагає збереження біорізноманіття всіх живих істот у всіх країнах.

Конференція також закликала всі країни-учасниці ООН прийняти національні стратегії сталого розвитку.

Конференція була проведена з метою інтеграції на міжнародний та міжурядовий рівень проблем навколишнього середовища та пошуку шляхів більш ефективного використання механізмів реалізації Концепції сталого розвитку у рамках «Порядку денного XXI століття», комісією з питань сталого розвитку.

У 1994 році в Манчестері відбувся глобальний екологічний форум «Міста та сталий розвиток». Саме тут відбулася перша презентація «Програми сталого розвитку» як основної концепції розвитку найбільших міст світу [35].

У межах конференції «Навколишнє середовище та здоров'я» у Гельсінкі було розроблено систему планування природоохоронних заходів для забезпечення збереження здоров'я людини та «здорового» навколишнього середовища шляхом координації національних планів дій щодо забезпечення реалізації Концепції сталого розвитку [35].

1996 р. – Всесвітній екологічний форум, присвячений проблемам навколишнього середовища, Стамбул (Туреччина).

1997 р. – підбиття підсумків першої зустріч Ріо-92, яка, на жаль, засвідчила відсутність системності у реалізації Концепції сталого розвитку на глобальному рівні співпраці, про що йшла мова у «Порядку денному XXI століття».

1998 р. – Форум «Люди й Місто XXI століття», Москва (Росія) за підтримки ООН.

1999 р. – глобальний форум «Здорової Планети», Лондон (Великобританія).

2000 р. – Декларації ООН, підписана на Саміті тисячоліття, де 189 країн, в тому числі Україна, згуртували зусилля для забезпечення екологічної стійкості та досягнення цілей розвитку тисячоліття.

2002 р. – Всесвітня зустріч на вищому рівні зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі, внаслідок якої біла підписана Декларації зі сталого розвитку.

2012 р. – обговорення парадигми «Зеленої економіки» для забезпечення сталого розвитку та подолання бідності «Rio + 20». Головним підсумком конференції, став документ «Майбутнє, яке ми хочемо», що передбачає розробку програми дій для забезпечення сталого розвитку в період після 2015 року.

25 вересня 2015 р. – ТОП 17 глобальних цілей сталого розвитку, захід, який зібрав 169 представників різних країн у Нью-Йорку, де було затверджено нові цілі та визначено три компоненти сталого розвитку: економічний, соціальний та екологічний [34].

Національне законодавство з питань сталого розвитку. 12 січня 2015 року в Україні Верховною Радою було схвалено Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [14].

Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі [15].

Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють перебіг виконання реформ та програм [15]:

- 1) у рейтингу Світового банку Україна посяде місце серед перших 30;
- 2) кредитний рейтинг України – Рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою рейтингового агентства Standard and poors - становитиме не нижче інвестиційної категорії «BBB»;
- 3) за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум, Україна увійде до 40 кращих держав світу;
- 4) валовий внутрішній продукт (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 000 доларів США;
- 5) чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015–2020 років за даними Світового банку становитимуть понад 40 млрд доларів США;
- 6) максимальне відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту за розрахунками Міжнародного валютного фонду не перевищуватиме 3 відсотки;
- 7) максимальне відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту за розрахунками Міжнародного валютного фонду не перевищуватиме 60 відсотків (відповідно до Маастрихтських критеріїв конвергенції);

8) енергоємність валового внутрішнього продукту становитиме 0,2 тонни нафтового еквівалента на 1 000 доларів США валового внутрішнього продукту за даними Міжнародного енергетичного агентства;

9) витрати на національну безпеку і оборону становитимуть не менше 3 відсотків від валового внутрішнього продукту;

10) чисельність професійних військових на 1000 населення збільшиться із 2,8 до 5,6 осіб за розрахунками Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру;

11) за індексом сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, Україна увійде до 50 кращих держав світу;

12) за результатами опитування рівень довіри експертного середовища (адвокати, юристи) до суду становитиме 70 відсотків;

13) за результатами загальнонаціонального опитування рівень довіри громадян до органів правопорядку становитиме 70 відсотків;

14) оновлення кадрового складу державних службовців у правоохоронних органах, судах, інших державних органах на 70 відсотків;

15) ліміт частки одного постачальника в загальному обсязі закупівель будь-якого з енергоресурсів становитиме не більше 30 відсотків;

16) середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки;

17) питома вага місцевих бюджетів становитиме не менше 65 відсотків у зведеному бюджеті держави;

18) частка проникнення широкосмугового Інтернету за даними Світового банку становитиме 25 абонентів на 100 осіб;

19) 75 % випускників загальноосвітніх навчальних закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами;

20) Україна візьме участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA та увійде до 50 кращих держав-учасниць такого дослідження;

21) Україна разом із Світовим банком розробить показник добробуту громадян, визначиться з його цільовим значенням та проводитиме моніторинг змін такого показника;

22) за результатами загальнонаціонального опитування 90 відсотків громадян України відчуватимуть гордість за свою державу;

23) під час участі у XXXII літніх Олімпійських іграх Україна завоює щонайменше 35 медалей;

24) за глобальним індексом конкурентоспроможності у боротьбі за таланти, який розраховує одна з провідних світових бізнес-шкіл (INSEAD), Україна увійде до 30 кращих держав світу;

25) 20 українських фільмів вийдуть у прокат у 2020 р. [14].

Головною передумовою реалізації Стратегії є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності [14].

Запитання до підрозділу

1. Перелічіть 25 ключових показників сталого розвитку, затверджених у рамках Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020».
2. Опишіть прийняті на саміті у Ріо-де-Жанейро документи.
3. Визначте глобальні документи у сфері сталого розвитку.

Практичне завдання

Опишіть основні постулати нормативно-правових документів, прийнятих у різні роки світовою спільнотою, спрямовані на забезпечення сталого розвитку, заповнивши таблицю 4.1.

Таблиця 4.1 – Постулати нормативно-правових документів зі сталого розвитку

Назва документу	Короткий зміст
Декларація про захист навколишнього середовища та його розвиток	
«Порядок денний XXI століття»	
Конвенція про зміну клімату	
Конвенція про біологічне різноманіття	
Киотський протокол	
Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»	

4.2 Організаційні механізми сталого розвитку

Для захисту існуючих екосистем та задоволення життєвих потреб нинішніх та майбутніх поколінь необхідний збалансований розвиток існуючих економічних та соціальних аспектів життя населення. Для досягнення цієї мети необхідно розробити універсальну, ефективну модель сталого розвитку для систем на мікро- та макрорівні. Економічні, соціальні та екологічні аспекти, що розглядаються при реорганізації існуючих моделей управління, суттєво впливають на структуру управління процесами життєдіяльності. Основна мета реструктуризації – перетворення ієрархічної моделі організаційної структури в матричну. Ця ідея відображає цілісний підхід до розуміння парадигми сталого розвитку, що визначає інтеграцію та

посилення процесів управління сталим розвитком через відповідні організаційні підрозділи. Розуміння точності вибору організаційно-функціональної моделі, що відображає процеси управління змінами на основі концепції сталого розвитку, є не менш важливим, ніж проекція самої організаційної структури [69]. Функціональна модель відображає бізнес-процеси та результати, а організаційна модель встановлює ієрархію та взаємозв'язки у реалізації Концепції сталого розвитку. Організаційно-функціональна модель визначає функціональні області, основні організаційні структури та організаційні підрозділи [40]. Упровадження моделі враховує необхідність:

- перерозподілити відповідальність у разі скорочення (збільшення) кількості організаційних підрозділів;
- провести зміни в організаційній структурі, пов'язані з розвитком підприємства або реалізацією стратегічного плану стратегічної реструктуризації;
- провести зміни в управлінні бізнесом (корпоративна соціальна відповідальність) [40].

Варто зазначити, що організаційно-функціональна модель повинна базуватися на використанні функцій управління та відповідати таким функціям управління: плануванню, організації, мотивації та контролю [35]. Рекомендується компоненти сталого розвитку перетворювати на вертикальну функціональну організаційну структуру та розробляти організаційно-функціональну модель сталого розвитку підприємства (організації) з її функціональним складником.

Вертикальна функціональна складова підрозділу при формуванні організаційної структури реалізації Концепції сталого розвитку визначає стійкість кожної функції у вертикальній схемі. Розробка організаційної моделі базується на організаційній структурі. Економічні та соціальні аспекти сталого розвитку суттєво впливають на формування організаційної моделі [35]. Компоненти економічних функцій, екологічні компоненти необхідні для визначення структури та ієрархії організаційних підрозділів [70].

Підсумовуючи все сказане вище, можна подати організаційну та функціональну модель управління сталим розвитком на такій схемі(рис. 4.1).

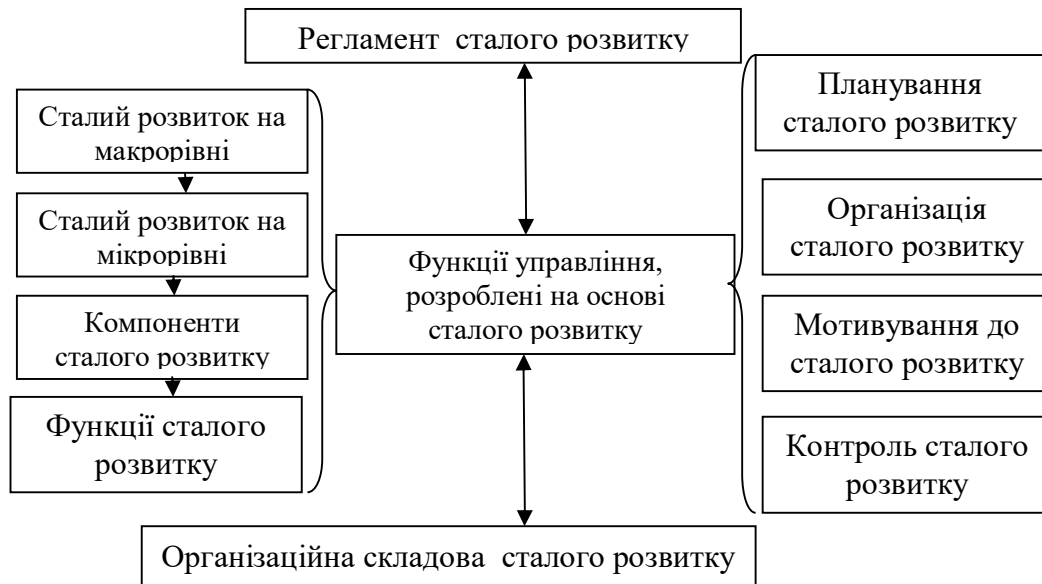

Рисунок 4.1 – Організаційно-функціональна модель управління сталим розвитком (поетапно) [39]

Запропонована організаційно-функціональна модель забезпечує довгостроковий баланс між ключовими компонентами сталого розвитку (економічними, соціальними, екологічними компонентами та показниками їх функціонування) та взаємозв'язком між організаційною структурою та функціями управління. Це може бути пов'язано з розподілом компонентів: функціональних, організаційних та адміністративних. Організаційний складник має організаційно-економічний вплив на об'єкт управління з методологією управління, інформаційним, програмним, технічним, фінансовим та кадровим забезпеченням. Функціональний компонент заснований на економічних зв'язках, науково-технічному розвитку та маркетингових дослідженнях [39]. Компонент управління базується на організації економічних та психологічних методів управління. Комбінуючи всі три елементи, приймаючи відповідні управлінські рішення, можна вирішити існуючі проблеми сталого розвитку бізнесу.

Запитання до підрозділу

1. Охарактеризуйте запропоновано у підрозділі схему організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку.
2. Опишіть, які необхідні дії потрібно зробити для впровадження організаційної моделі сталого розвитку.

Практичне завдання

Уявіть, що Ви Прем'єр-міністр країни Н. Розробіть організаційну схему реалізації управлінських механізмів для забезпечення сталого розвитку у своїй країні. Організаційну схему представити у вигляді блок-схеми та описати взаємодію структурних елементів організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку.

4.3 Методологічні аспекти реалізації механізмів управління сталим розвитком

Методологічні аспекти організаційного механізму сталого розвитку можна представити у вигляді схеми (рис. 4.2) [21].

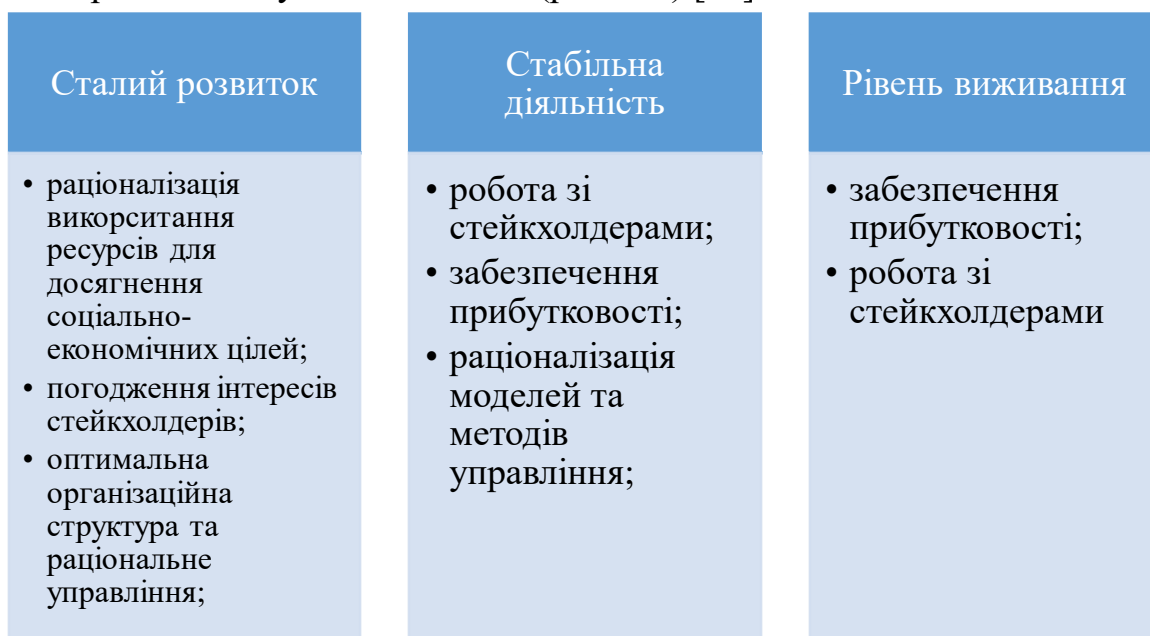

Рисунок 4.2 – Методологічні аспекти організаційного механізму сталого розвитку

Організаційний механізм – це система взаємопов'язаних дій, що визначаються організаційними аспектами та причинно-наслідковими зв'язками, спрямованими на надання «стратегічної вигоди, яка розвивається через здійснення постійних дій управління для запобігання впливу несприятливих подій та забезпечення сталого розвитку систем, включаючи впровадження організаційних заходів у галузі туризму» [19].

Встановлення та обґрунтування вибору організаційних механізмів реалізації концепції сталого розвитку може бути представлено такими заходами [18]:

1. Збір економічної, екологічної та соціальної інформації про діяльність систем. Цей початковий етап важливий, оскільки результати та інтерпретації дослідження залежать від надійності, неупередженості та адекватності отриманої інформації.

2. Оцінка вибору факторів, які можуть бути використані при розробці моделі та економічної якості отриманої інформації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними.

3. Обробка отриманої інформації, виявлення аномалій та створення матриці узгодженості, що показує коефіцієнти кореляції між факторами.

4. Вибір факторів для розробки організаційної моделі на основі використання відповідних методів. Зокрема, найпоширенішими є «метод дерева рішень» та «метод діаграми Ішикава».

5. Визначення показників для оцінки ефективності запропонованого організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку.

Характеристика організації сталого розвитку базується насамперед на відмінностях туризму від інших галузей економіки як сфери послуг відповідно до специфіки туристичної галузі [27].

Найважливішою особливістю туристичного бізнесу є створення та розвиток туристичної галузі в умовах високого попиту на туристичні послуги, включаючи супутні послуги: тимчасове проживання, харчування, транспорт, екскурсії, відпочинок, розваги [19].

Організація туристичної діяльності вимагає, щоб туристичні продукти або окремі туристичні послуги надавалися на місці для особистого користування лише туристами. Тобто туристична послуга не підлягає передачі і не може бути відокремлена від місця її надання.

Фактор сезонності суттєво впливає на розвиток туристичної галузі та формування туристичних потоків.

На підприємництва в галузі туризмі впливають ключові фактори зовнішнього середовища. Зовнішні впливи можуть бути позитивними та негативними. Позитивні наслідки включають:

- збільшення доходу;
- збільшення продажів товарів та послуг, що не входять до туристичного продукту;
- розвиток туристичної інфраструктури;
- збільшення кількості робочих місць та зменшення рівня безробіття;
- збільшення доходів до державного, регіонального та місцевих бюджетів за рахунок туристичного податку та обов'язкових платежів.

Негативні наслідки туризму: забруднення та пошкодження екосистем та деградація навколишнього середовища загалом [11].

Отже, організаційний складник розвитку туризму відповідно до Концепції сталого розвитку має на меті формування ефективної бізнес-структури, в основі якої лежить корпоративна соціальна відповідальність. Адже галузь туризму має як елементи позитивного, так і негативного впливу на оточуюче середовище, яке необхідно мінімізувати шляхом впровадження раціональних організаційних механізмів.

Запитання до підрозділу

1. Опишіть специфічні характеристики сфери туризму, що впливають на організацію реалізації Концепції сталого розвитку.
2. Перерахуйте елементи Алгоритму формування та обґрунтування вибору організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку.

Практичне завдання

Розробіть систему показників для оцінки ефективності організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку, яка, на Вашу думку, буде дієво виконувати функцію моніторингу та контролю дотримання парадигми сталого розвитку при реалізації туристичних проєктів.

5 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ У РАМКАХ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

5.1 Зелена економіка у сталому розвитку

На сьогодні екологічний складник сталого розвитку практично не реалізовується. Наслідки – забруднення навколишнього середовища завдяки збільшенню ролі економічного складника. Термін «зелена економіка» був введений для забезпечення екологічної та економічної стійкості у процесі розвитку суспільства.

Термін та практичне використання зеленої економіки вперше з'явився в 2008 році. Ця концепція була визначена як ресурсоефективна та енергоефективна економіка на благо всього суспільства. Цей термін має дві основні концепції в сучасному світі [33]:

- 1) боротьба з викидами парникових газів;
- 2) надмірне використання природних ресурсів.

У широкому розумінні «зелена економіка» - це «економіка із замкнутим циклом», мається на увазі використання сучасних технологій на кожному етапі виробництва товарів перед їх утилізацією та використання вторинної сировини у виробництві. Це підкреслює розвиток процесів переробки з початку життєвого циклу продукту чи послуги. За допомогою зеленої економіки можна уникнути багатьох екологічних проблем. Процес переходу від традиційної економіки до зеленої називається «озелененням». Цей процес має на меті оновити економічну структуру країни з метою досягнення екологічної та соціальної рівноваги.

На формування терміна «зелена економіка» вплинуло кілька факторів. Перший і найважливіший фактор, пов'язаний із внутрішнім розвитком – це погіршення нормальних умов життя людини через забруднення навколишнього середовища. На сьогодні існує багато зафіксованих фактів щодо катастрофічного забруднення води, повітря та ґрунту. Забруднення та зміна хімічного складу цих компонентів спричиняє масштабні екологічні проблеми, такі як посилення природних катастроф, зміна рівня Світового океану тощо. Негативні зміни навколишнього середовища спонукають людство до використання зеленої енергії та екологічних продуктів [41].

Зовнішні фактори включають інтеграцію країни до європейської та світової економічної та правової сфер сталого розвитку. Це встановлення регуляторної бази, спрямованої на формування зеленої економіки в країні та підписання екологічних угод. Відповідно до Кіотського протоколу, Україна повинна поступово скорочувати викиди парникових газів відповідно до

стратегії країни та окремих регіонів. Досвід країн, що розвиваються із зеленою економікою, свідчить про необхідність розробки політики, спрямованої на скорочення інвестицій у неекологічні проекти в країні та заохочення потоку інвестицій у виробництва, що ставлять у пріоритеті екологічні аспекти діяльності [63].

Для формування структури зеленої економіки ООН визначила 10 основних напрямів (рис. 5.1) та розробила цілі та завдання для кожного напрямку.

Рисунок 5.1 – Основні напрями зеленої економіки

Відповідно до галузей, напрями можна розділити на три групи [57]:

- 1) транспорт, будівництво та енергетика;
- 2) виробники екологічно чистих товарів та послуг (наприклад, альтернативна енергетика, зелений туризм);
- 3) інфраструктура зеленої економіки (освіта, наука, торгівля, публічне адміністрування тощо).

Першій групі властивий перехід до енергоефективного виробництва, формування системи переробки відходів (від початкової стадії виробництва товару), зменшення та модифікація очищення стоків та викидів. Індикаторами моніторингу є кількість продукції, яка вироблена за інноваційним підходом та кількість стоків та викидів.

У другій групі містяться екологічні виробництва та послуги: перехід до зеленого туризму, впровадження альтернативної енергетики, використання органічних добрив у сільському господарстві. Індикаторами моніторингу цієї

групи є обсяг вироблених товарів та наданих послуг, чисельність зайнятих у екологічному виробництві, вартість основних засобів.

До третьої групи належать види діяльності, які впливають на впровадження зеленої економіки (ограни місцевої та державної влади, освіта тощо). Діяльність цієї групи має на меті створення платформи для формування зеленого бізнесу, підготовки кадрів, упровадження новітніх технологій, впровадження екологічно чистих товарів на ринок країни та інше.

Наразі у світі активно впроваджується політика зеленої економіки, а саме [55]:

- забезпечується висока енергоефективність новобудов;
- впроваджуються джерела альтернативної енергетики;
- розвивається сільське господарство з використанням органічних добрив;
- модернізується транспортна система;
- розробляються системи утилізації відходів та інше.

У 2011 році ООН оприлюднила свою нову доповідь «Назустріч «зеленій економіці»: шлях до сталого розвитку та викорінення бідності», в якій закликала використовувати частку грошових потоків країн на впровадження зеленої економіки та зменшення кількості парникових газів.

Сьогодні під впливом так званої «коричневої» економіки управління ресурсами спрямоване на їх виснаження, що зовсім не відповідає цілям сталого розвитку.

Для підтримки розвитку зеленої економіки розвинені країни почали вносити цілі та завдання цього напрямку у стратегії та довгострокові плани розвитку на державному рівні або використовувати вже існуючі. До стратегій, які вже розроблені, належить «Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеохоплюючого зростання», яку представила Європейська Комісія (2010 р.). За цією стратегією передбачається відповідальне використання ресурсної бази, використання інновацій для екологізації виробництва та підтримка зеленої економіки за рахунок економічного піднесення. Основним питанням Європейської стратегії є енергозбереження та використання альтернативних джерел добичі енергії є фінансування впровадження екологічно чистого виробництва на регіональному рівні [12].

Доповідь Римського клубу «Старий світ приречений. Новий світ неминучий» (січень 2018 року), де автори доповіді визначають недосконалість капіталізму та його неспроможність забезпечувати сталий розвиток з урахуванням екологічних аспектів впливу економіки на навколишнє середовище.

Першою країною, яка представила стратегію розвитку зеленої економіки на державному рівні, була Корея. Стратегія розроблена на п'ять років та має деталізований план впровадження «озеленення» економіки. Основні завдання країни:

- зменшення кількості вуглецю;
- налагодження видобутку екологічно чистої енергії;
- упровадження стандартів використання транспорту та палива для нього;
- розробка плану очищення головних річок;
- упровадження економічного стимулювання підприємств, які підтримують зелену економіку.

Наша країна зазначає впровадження зеленої економіки у Стратегії державної екологічної політики України. Наразі, Україна не охоплює всі сфери цього напрямку.

Розвинені країни, які мають за мету впровадити зелену економіку, для її формування використовують сферу послуг та дематеріалізацію економіки. Вони формують велику частину національного продукту за рахунок нересурсовитратних сфер (туризм, освіта, наука тощо). Сьогодні за рахунок інформаційних технологій можливо істотно зменшити витрат, які можна використовувати в цілях екологізації (реклама, документообмін та ін.). Окрім збереження фінансів ці технології допомагають зберігати ресурсні надбання країни (використання електронної літератури, документів замість паперових, запровадження відеоконференцій та інше). Але варто пам'ятати, що надлишкове використання інформаційних систем також має негативні наслідки у вигляді викидів вуглецю та утворення шкідливих відходів (комп'ютери та технічні засоби). Отже, цей варіант упровадження зеленої економіки, наразі, не має повного забезпечення напрямку екологічного розвитку.

Запитання до підрозділу

1. Дайте визначення поняттю «зелена економіка».
2. Перелічіть три групи напрямів зеленої економіки.
3. Перелічіть, які завдання ставить у стратегії розвитку зеленої економіки Південна Корея.

Практичне завдання

Мінприроди розробило та винесло на громадське обговорення Концепцію реалізації державної політики у сфері промислового забруднення.

Міністерством було визначено очікувані результати при реалізації Концепції (рис. 5.2).

Рисунок 5.2 – Очікувані результати реалізації Концепції державної політики у сфері промислового забруднення

Використовуючи алгоритм на рисунку 5.2 опишіть механізми реалізації кожного напрямку (1–2 сторінки друкованого тексту).

5.2 Ініціативи у бізнесі для формування зеленої економіки

У світі існує багато компаній, які підтримують формування зеленої економіки як на національному, так і на глобальному рівнях. Ці компанії приєдналися до Асоціації сталого розвитку (WBCSD), яка має фінансовий вплив на розробку зеленої політики та забезпечує платформу для її розвитку. Робота асоціації базується на правилах екологічної стратегії та спрямована на збереження природних ресурсів для нормального існування майбутніх поколінь.

Найвідоміший бізнес-проект Асоціації – Ініціатива партнерства з низьковуглецевими технологіями (LCTPi). Екологічні організації розробили заходи щодо зменшення можливості глобального потепління. Для цього промислові, сільськогосподарські, лісові та енергетичні підприємства повинні вести власний бізнес відповідно до правил екологічних стратегій та із застосуванням інноваційних методів виробництва. Упровадження нових технологій, орієнтованих на охорону навколишнього середовища, може значно скоротити час, необхідний для формування зеленої економіки [69].

Сьогодні удосконалення технологічних процесів збільшило кількість товарів та послуг на ринку. Відповідно, конкуренція між виробниками

зростає. Для формування конкурентоспроможності вироблений продукт та виробничий процес повинні пройти систему сертифікації. На сьогодні сертифікація товару стосується не тільки якості товару, але й життєвого циклу (етапи виробництва, зберігання та утилізації). Основним міжнародним документом є ISO, стандарт, покликаний створити документ, спрямований на створення екологічно чистого середовища у світі.

Соціально-економічна система, виробничий та інноваційний потенціал створені для того, щоб люди могли забезпечити собі комфортну життєдіяльність. З метою створення балансу забруднення повітря на території міст виділяються зелені зони. Зазвичай для охорони навколишнього природного середовища підприємства повинні дотримуватися санітарно-захисної зони (розрахованої за класом небезпеки) та контролювати кількість викидів забруднювальних речовин та скидів відповідно до гранично допустимих концентрацій [66].

У містах процеси створення екологічно чистого середовища почалися у другій половині ХХ століття, коли вчені вперше поставили проблему забруднення довкілля, спричиненої вичерпністю ресурсів та технологічним прогресом. Для покращення ситуації у світі було запропоновано підвищити ефективність процесів урбанізації та перетворити сучасні міста на СМАРТ-міста, які працюють як єдиний організм та ґрунтуються на соціально-еколого-економічному балансі. Основні завдання побудови екологічного СМАРТ-міста [67]:

- зменшення кількості побутових та промислових відходів;
- збільшення кількості енергоефективних житлових будинків та інших будівель за рахунок контролю споживання енергії;
- скорочення використання транспортних засобів та скорочення терміну їх служби;
- організація зелених зон шляхом розширення кількості зелених насаджень.

Озеленення міст може розпочатися за різних умов та ініціатив (місцева чи державна влада, екологічні громадські організації, приватні компанії тощо). Ці процеси можуть відбуватися повільно (внесення змін у проекти озеленення старих міст) або комплексно (будівництво нових міст). На сьогодні існує кілька міст, побудованих за новими екологічними технологіями з використанням енергозберігальних технологій, притаманних розумним містам, сортування відходів, озеленення. Це такі міста, як:

- Стокгольм (Швеція);
- Окленд (Нова Зеландія);
- Берлін (Німеччина);

- Барселона (Іспанія);
- Кейптаун (Південно-Африканська Республіка) ;
- Копенгаген (Данія);
- Курітіба (Бразилія);
- Монреаль (Канада);
- Сантьяго (Чилі);
- Шанхай (Китай);
- Вільнюс (Литва).

Відповідно до ступеня озеленення міст та комфортності життєдіяльності, встановлюється рейтинг урбанізованих територій, який включає такі критерії:

- стан навколишнього середовища (повітря, вода);
- будівельні інновації;
- громадський транспорт;
- кількість зелених зон;
- місцеве самоврядування та екологічне управління.

Згідно з рейтингом у Європі довгі роки очолює рейтинг «зелених міст» Стокгольм, порівняно з 90-ми роками минулого століття, значно скоротив викиди вуглекислого газу, а до 2050 року має намір повністю відмовитися від вугілля в енергетиці.

Запитання до підрозділу

1. Перелічіть основні завдання побудови екологічного SMART-міста.
2. Назвіть найбільш екологічні міста світу.

Практичне завдання

Оберіть одне із переліку SMART-міст, представлених у підрозділі, та створіть туристичний путівник по зеленим зонам цього міста із зазначенням його особливостей, що робить місто центром «зеленого» розвитку.

5.3 Перспективи розвитку зеленої економіки в Україні

Сьогодні столиця України – місто Київ – перебуває у фазі постіндустріального розвитку. Ця тенденція спостерігається у удосконаленні процесів виробництва, транспортного обслуговування, будівництва, у використанні та виробництві енергії тощо. Останніми роками місто активно розвиває екологічність таких галузі та напрямів житлово-комунального господарства, як електроенергія, газопостачання та водопостачання, система

громадського харчування. Розвиток промисловості в Києві (металургія, хімічне виробництво тощо) майже припинився. Однак різке скорочення кількості забруднювачів повітря та водойм важким виробництвом (перший та другий клас), істотно не змінило ситуацію, оскільки головними збудниками повітря був автомобільний транспорт. Зараз місто-мільйонник працює над удосконаленням системи громадського транспорту, переходу на велосипедний транспорт із відповідною інфраструктурою, оновлення автомобільного парку автовласників на більш екологічно безпечні [70].

Порівняно із середньостатистичним містом, місто Київ створює значно менше викиди, що забруднюють атмосферу у перерахунку на долю від одного джерела забруднення. кількість озелених територій міста постійно збільшується, але альтернативних джерел виробництва енергії немає. Одним з головних способів перетворення економіки на зелену економіку - це перехід на електротранспорт – електромобілі та громадський телеметричний транспорт. На сьогодні робота громадського електричного транспорту у містах України, зокрема у Києві, не є комфортною для пасажирів. Для забезпечення повного переходу міста Києва до зеленої економіки, була створена Київська стратегія розвитку до 2025 року. Вона пропонує можливість створення платформи, яка поєднує фактори міської економіки в єдину систему, яка дозволить їй швидко рости та розвиватися з урахуванням екологічних аспектів розвитку.

Запитання до підрозділу

1. Охарактеризуйте процеси зеленого розвитку міст України.

Практичне завдання

Оберіть один із регіонів України та охарактеризуйте причини його екологічного забруднення. Екологічна ситуація за регіонами України проілюстрована на рисунку 5.3.

СУМАРНА ЗАБРУДНЕНІСТЬ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

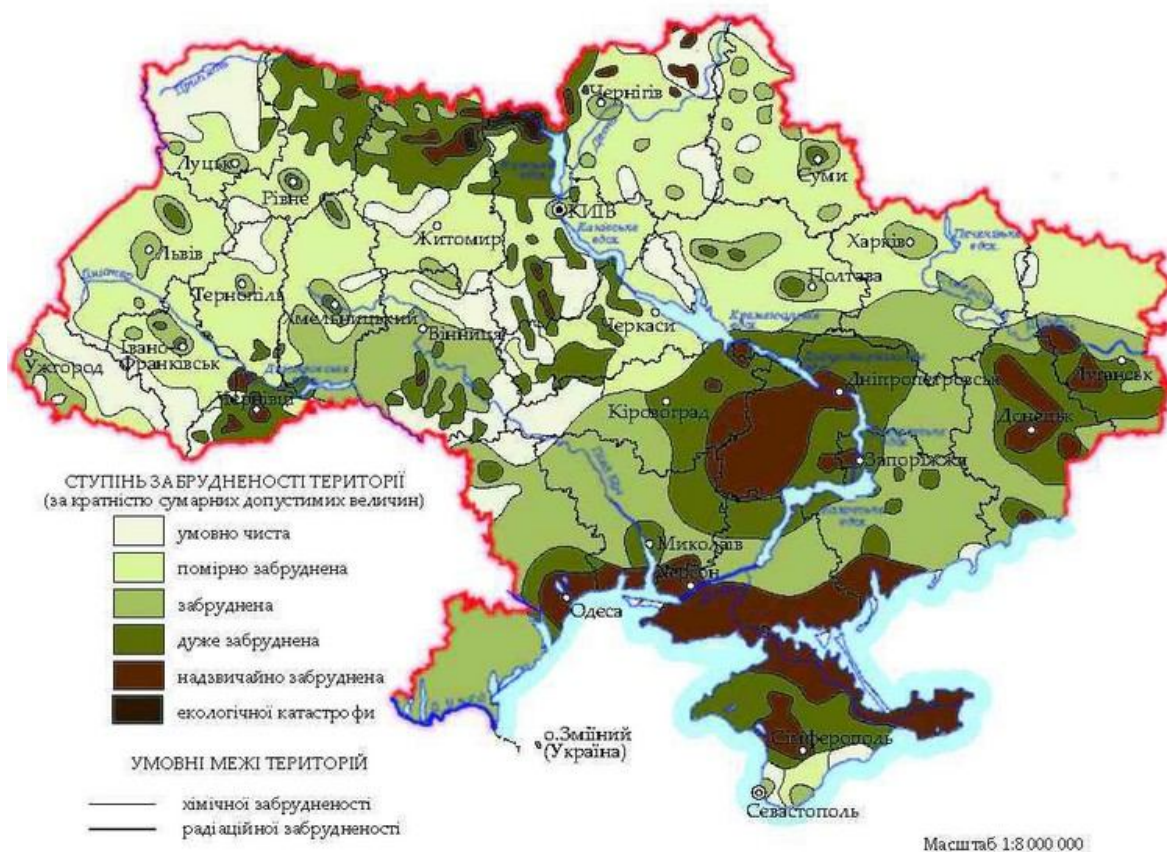

Рисунок 5.3 – Карта сумарного забруднення природного середовища України

ЧАСТИНА II СТАЛИЙ РОЗВИТОК В ТУРИЗМІ

6 ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ТУРИЗМІ

6.1 Особливості сталого розвитку відповідно до специфіки галузі туризму

Туризм у країні об'єднує три компоненти сталого розвитку:

- економічний складник – це підтримка оновлення бюджету за рахунок іноземних туристів;
- соціальний складник – збереження культурної, історичної спадщини країни;
- екологічний складник – захист природних ресурсів.

Тому управління туристичною галуззю всередині країни має розвиватися та здійснюватися на державному рівні. В Україні немає єдиної системи, відповідальної за напрям туризму, усі компоненти доступні окремо (транспортні послуги, готельний та ресторанний бізнес тощо). Сьогодні, в Україні як і в усьому світі спостерігаються тенденції до нарощування обсягів туристичних потоків та збільшення доходів від галузі туризму. Такі показники за умови відсутності або мінімальної реалізації механізмів захисту довкілля можуть негативно вплинути на стан навколишнього середовища.

Найбільшого негативного антропогенного впливу від ведення туристської діяльності зазнають прибережні зони морів, річок, острови та півострови, гірські системи, зелені рекреаційні зони. Отже, важливим є забезпечення збалансованого розвитку туризму в країні відповідно до Концепції сталого розвитку.

Актуальним є питання державного управління у галузі сталого розвитку в туризмі.

Актуальність застосування управлінських підходів, що враховують діяльність стейкхолдерів у галузі туризму на державному рівні полягає у ряді недоліків, які мають підходи, що не враховують взаємодію внутрішнього та зовнішнього до господарюючої системи середовища, а саме [71]:

- недостатні потужності бізнесу на ринку, відсутність орієнтації на основні переваги підприємства в умовах жорсткої конкуренції;
- супроводження процесів інвестування певною часткою ризику для отримання прибутку, що безпосередньо залежить від дій стейкхолдерів та інвестиційної політики держави;
- інтерес до інформації про діяльність підприємства кредиторів та їх роль розвитку підприємства шляхом надання інвестицій чи визначення

порядку сплати кредитів та позик, створення державою сприятливого інвестиційного клімату;

- найраціональніша оцінка ефективності державного управління та прийняття управлінських рішень має супроводжуватися забезпеченням релевантною інформацією, що має включати дані про діяльність стейкхолдерів;

- працівники підприємства, як стейкхолдери бізнес-процесів, зацікавлені у своєчасній виплаті заробітної плати, соціальних гарантій, що можна використовувати з точки зору мотивації та побудови корпоративної культури;

- організація роботи з постачальниками має відноситися до плану роботи зі стейкхолдерами підприємства;

- споживачі зацікавлені в стійкості пропозиції підприємства, що може бути забезпечене стабільним фінансовим станом;

- успішна робота підприємства залежить від роботи державних організацій, а також розвитку економічної інфраструктури регіону, які, зі свого боку, також пов'язані із розвитком підприємства.

Стратегічне управління на державному рівні – це в широкому розумінні «стратегічна інтеграція», що поєднує цілі та завдання розвитку держави, що дає їм можливість інтегрувати бачення та організаційний підхід для встановлення їх відповідності до існуючих можливостей (потенціалу) та порівнюючи їх із плановими показниками. Концепція стратегічного управління є серцем стратегічного мислення, а її застосування відображає його характерні риси [71].

Характерні риси стратегічного управління підприємством обумовлені такими факторами [71]: специфіка галузі, масштаби підприємства (залежно від галузевих специфікацій); вид продукції та послуг, спеціалізація, концентрація та рівень співпраці зі стейкхолдерами; наявність (відсутність) науково-технічного потенціалу; рівень управління; кваліфікація персоналу тощо.

Стратегічне управління на державному рівні – це система, яка використовує стратегічне прогнозування, стратегічне планування та можливості розробляти стратегічні плани та поточні щоденні заходи, необхідні для досягнення своїх стратегічних цілей.

Місія - точна причина існування підприємства, організації. У вузькому значенні - це галузь вибору діяльності та послуг, ринковий вибір та шляхи отримання прибутку, залучення інвестицій, розподіл доходів тощо [72].

Мета – завершити місію та виконати її. Місія визначає правовий статус компанії, який визначає основні напрями та керівні принципи розвитку

організації. Усі перспективні плани й наслідки діяльності – похідні від її місії.

У межах загальної місії доцільно вибрати кілька компонентів: зовнішнє середовище; працівники, вимоги до них, принципи найму та роботи персоналу; діяльність щодо організації виробництва; задоволення потреб споживачів; зростання компанії та політика поведінки тощо.

Формулювання системи цілей має відповідати таким вимогам: вони повинні бути точними та кількісно вимірними, перспективними, охоплювати всі рівні державного управління, бути досяжними та зрозумілими, доповнюючими та послідовними [71].

Система показників, за допомогою яких можна виконати усі вимоги, які описані вище до формування системи цілей стратегічного управління на державному рівні, може бути представлена такими елементами: фінансові можливості, прибутковість, ринок, рентабельність соціальна відповідальність, управління персоналом, продукція, маркетинг, виробничі можливості.

Формулюючи місію, підприємство знаходить свій спосіб ведення бізнесу, відокремлюючи його від своїх конкурентів. Проте існують загальні перешкоди та небезпеки. Існують дві стратегії планувальних заходів для виявлення таких бар'єрів та ризиків: зовнішня та внутрішня.

Зовнішній аналіз – процес зовнішньої оцінки чинників. Зовнішній аналіз зосереджений на двох цілях [73]:

1) визначення факторів, які можуть сприяти досягненню цілей державного управління;

2) виявлення загроз та ризиків, тобто зовнішні умови, що обмежують здатність системи державного управління досягати поставленої мети.

Серед загроз та ризиків можна виділити наступні [71]:

а) глобальні фактори (умови та тенденції в макросередовищі): загальні економічні, соціальні, демографічні, політичні, юридичні, природні, міжнародні та інші;

б) локальні фактори (сукупність організацій, які виробляють товари або послуги, здатні обмінюватися один з одним з точки зору споживчої якості та використання).

Зрозуміло, важко оцінити майбутній вплив глобальних факторів. Отже, спроби здійснити планування та оцінку вимагають від фахівців зі стратегічного управління на державному рівні максимально зосередити увагу на питаннях, що виникають всередині окремих галузей економіки.

Локальні чинники більше пов'язані зі специфікою бізнесу. Зокрема, в рамках міжсекторального аналізу потрібно зважати на такі фактори:

а) споживчі (обсяги та характеристики ринку, зростання ринку, рівень попиту (сезонність та частота), диференціація послуг, чутливість до ціни, можливість встановлення споживчих цін);

б) постачальники (інтенсивність конкуренції між постачальниками, рівень вертикальної інтеграції з постачальником, ціноутворення);

в) конкуренти (основні конкурентні сили галузі, зокрема розподіл ринку, інтенсивність конкуренції, конкурентні переваги в галузі та інше);

г) технологія (ступінь заміщення технології інноваційними розробками, вплив технологічних змін на якість продукту чи послуги, можливість вигоди від зміни технології, вплив технологічних змін на ціни).

Важливим результатом галузевого аналізу є визначення ключових чинників успіху в галузі. Процес характеризується багатьма показниками управління бізнесом (випуск, співвідношення якості, рівень цін тощо), що визначають здатність організації конкурувати на ринку [74].

Внутрішня оцінка – це процес оцінки та контролю, що є результатом аналізу внутрішніх чинників та ефективності чи неефективності управління ними [75].

Головне завдання внутрішнього аналізу – визначити сильні та слабкі сторони у системі державного управління. Сильними сторонами є унікальні риси, притаманні лише даній системі або її характеристики, що визначають її конкурентоспроможність.

Сутність бізнес-стратегії відображає особливості діяльності підприємств та організацій, етапи розвитку, конкурентоспроможність з метою реалізації Концепцій сталого розвитку окремими підприємствами шляхом формування мотивації для них з боку держави через впливові механізми державної регуляторної політики.

Всесвітня туристська організація визначила туризм у контексті сталого розвитку у Програмі розвиток ХХІ століття. Міжнародні організації вважають, що туризм повинен задовольняти потреби туристів, не змінюючи життя місцевих жителів, звертаючи увагу на навколишнє середовище та дозволяючи використовувати природні ресурси для майбутніх поколінь. Державне управління туризмом має базуватися на економічних, соціальних та екологічних складниках. Документ також описує негативну роль туризму для навколишнього середовища та місцевих жителів туристських дестинацій [76]:

- нарощування туристичних потоків;
- вплив на місцеву культуру та традиції;
- поліпшення інфраструктури туристичних регіонів унаслідок руйнування природної флори та фауни;

- нарощування обсягів перевезень;
- збільшення кількості відходів,
- здорожчання цін у сезон тощо.

Важливим компонентом Програми розвитку є регулювання взаємовідносин між туристичними компаніями та державними органами у цій галузі. Тому для забезпечення сталого розвитку туризму необхідно створити відповідні умови, забезпечити збалансований вплив економічних, екологічних, соціокультурних та інших факторів та вдосконалити систему управління навколишнім середовищем цієї місцевості на державному, регіональному та місцевому рівнях.

У документі представлено 9 основних напрямів діяльності, які зараз упроваджуються на глобальному рівні органами державної влади у різних країнах світу, зокрема в Україні [72]:

- забезпечення регуляторної політики, економічної мотивації для сталого розвитку туризму;
- оцінка економічного, соціального, культурного та екологічного впливу туристичної діяльності;
- забезпечення толерантності та культурного збагачення туристів, поваги до місцевих звичаїв та традицій;
- планування сталого розвитку туризму;
- створення інформаційного контенту та вдосконалення системи обміну досвідом;
- участь державних органів у забезпеченні сталого розвитку в туризмі;
- пошук нових туристичних продуктів на основі Концепції стійкості;
- оцінка прогресу в напрямі сталого розвитку туризму;
- співпраця задля сталого розвитку.

У 2000-му році за підтримки Комісією ООН з освіти, науки та культури, Всесвітньою туристичною організацією було створено добровільне некомерційне партнерство «Ініціатива туроператорів для сталого розвитку туризму». Основним завданням цієї організації є забезпечення цілей сталого розвитку у практичній реалізації туристської діяльності, збалансований розвиток економічної, соціальної та екологічної складової того впливу, яке туризм здійснює на навколишнє середовище, з урахуванням тих переваг, які надаються туристично привабливій дестинації. Важливим елементом збереження при реалізації туристських проєктів є не лише екологічна складова, але й національне та культурне надбання, збереження культурних цінностей, пам'яток народу, побуту та традицій місцевого населення, соціальних культур тощо.

У 2004 році Всесвітня туристична організація розробила концепцію «Норми та практики управління сталим розвитком туризму», основними парадигмами цієї концепції стали такі [77]:

- збереження навколишнього середовища;
- збереження соціальних гарантій для населення;
- збереження культурно-історичної спадщини.

Для встановлення такого балансу необхідно застосовувати принцип партнерства між організаціями, які пов'язані з туризмом (державні та недержавні), місцевим населенням та стейкхолдерами.

Термін «партнерство», «партнерські відносини» використовується для визначення спільних планів та перспектив співпраці у різних сферах, наприклад соціальне партнерство, що визначає співпрацю публічного приватного та громадського сектору у вирішенні соціальних проблем суспільства. Отже, сталий розвиток у галузі туризму використовує спільні зв'язки, засновані на партнерських відносинах. Сьогодні країни з перехідною економікою мають потенціал розвивати цей сектор у межах глобального партнерства з розвиненими країнами шляхом реалізації положень міжнародних угод сталого розвитку.

Запитання до підрозділу

1. Які компоненти сталого розвитку?
2. Визначте загрози та ризики для сталого розвитку.
3. Проаналізуйте локальні чинники сталого розвитку, пов'язані зі специфікою бізнесу.

Практичне завдання

Опишіть стейкхолдерів, які присутні у забезпеченні сталого розвитку в туризмі та визначте їх роль у цьому процесі, заповнивши таблицю 6.1.

Таблиця 6.1 – Аналіз стейкхолдерів туристського ринку при реалізації Концепції сталого розвитку

Група стейкхолдерів	Позитивний вплив	Негативний вплив
Міжнародні організації		
Публічний сектор		
Приватний сектор		
Громадські організації (національні)		
Міське населення		
Органи місцевого самоврядування		

6.2 Майбутнє сталого розвитку туризму як глобальної концепції розвитку людства

Сьогодні прогнозувати розвиток туризму в різних країнах дуже складно через функціонування галузі в умовах невизначеностей: політичної, економічної, соціальної тощо. Ситуація вимагає постійного моніторингу, дослідження ринку туризму, визначення географічного вектора його розвитку, що засноване на аналізі споживчого попиту з метою реалізації ефективних стратегічних заходів з метою негайного реагування на потреби ринку. Глобальна економічна й політична криза призвели до зменшення туристичного потенціалу. Зокрема, обсяг збитку для лідерів індустрії туризму в Україні на початку 2019 року становив до 70–80 % (статистичні дані надані Українською асоціацією туризму). На думку експертів, південні країни, що користувалися попитом на бронювання пляжних турів, це Україна (Крим, Миколаїв, Херсон та інші регіони Одеської області), а також Єгипет, Грузія і Болгарія втратили до 50 % від загального капіталу. Україна скоротила потік туристів на початку 2019 року на 30 % [39].

Результати аналізу ринку туризму та динаміки його змін, однак, свідчать про швидке відновлення показників розвитку. На розвиток туризму зараз продовжує свій негативний вплив низка факторів [78]:

- емігрантська політика ЄС;
- безробіття;
- повільні темпи економічного зростання різних країн;
- підвищення податків, що лягає на сімейні бюджети;
- зростання цін на енергоносії тощо.

Стимулювати розвиток туризму мають позитивні фактори, серед яких:

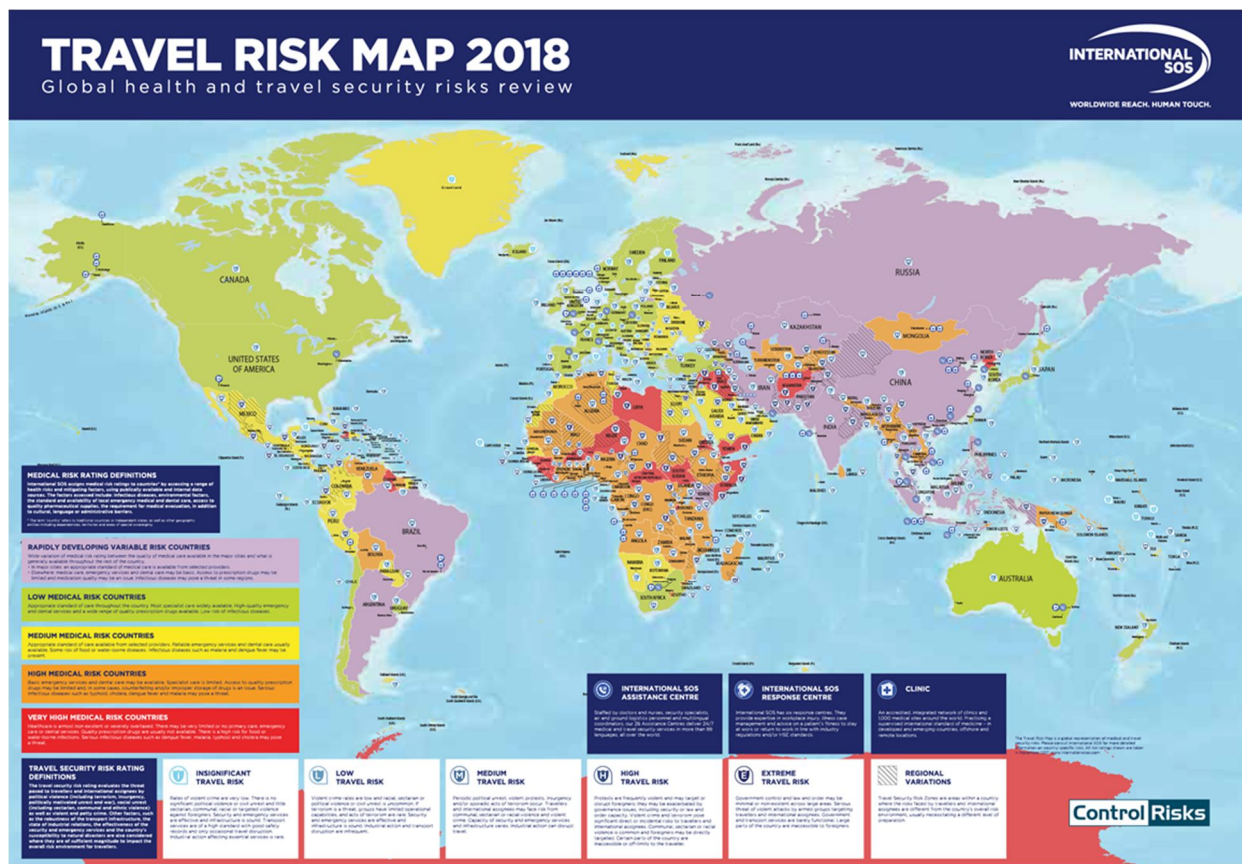
- підвищення інвестиційної привабливості ринку туристських послуг;
- зростання споживання;
- глобалізація та відкриття кордонів.

Запитання до підрозділу

1. Перелічіть 17 основних цілей сталого розвитку, задекларованих ООН.
2. Які фактори негативно впливають на розвиток туризму?
3. Прокоментуйте вплив глобальної економічної та політичної кризи на розвиток туризму, оперуючи статистичними даними.

Практичне завдання

Користуючись картою, визначте основні напрями туристичних потоків (точки виїзду та відвідування). Опишіть проблеми, з яким стикається місцеве населення та туристи у найпопулярніших туристичних регіонах (екологічні, соціальні, культурні, релігійні тощо).

6.3 Сталий розвиток туризму в Україні

Важливою умовою сталого розвитку є екологія, яка істотно впливає на стандарти та обмеження виробництва у країнах. Уперше цю проблему в 1975 році підняв швейцарський вчений Дж. Кріппендорф. У 90-х роках концепція сталого розвитку поширилася на прогресивну частину людства. Вирішення глобальних проблем, зокрема збалансований розвиток туризму, поширене і на соціально-економічні процеси в Україні [79].

Розвиток туризму в Україні також включає аспекти забезпечення ефективності взаємодії туризму та природоохоронної діяльності, регулювання співпраці для покращення екології та відновлення туристичних ресурсів, раціонального використання туристами туристських ресурсів, формування нових туристських пропозицій [78].

15 вересня 2017 року в Україні було представлено звіт «Цілі сталого розвитку в Україні». У звіті викладені результати 17-ти світових пріоритетів розвитку з урахуванням національних особливостей відповідно до глобальних цілей ООН в галузі сталого розвитку.

Загальнодержавні цілі сталого розвитку, прийняті на саміті ООН та пристосовані до національних особливостей України, стали основою для розробки показників розвитку, викладених в Українській стратегії сталого розвитку.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Постійний представник ООН з питань стійкого розвитку взяли участь у розробці проєкту та представили Програму розвитку ООН в Україні.

Оскільки одним із пріоритетів стратегії була реформа децентралізації, яка дозволила б перенести деякі повноваження центральної влади на місця, консультації щодо створення стратегії сталого розвитку були проведені на національному та місцевому рівні [17].

Понад 800 провідних експертів із різних міжнародних та місцевих громадських організацій провели оцінку та розробили показники, що встановлюють національні цілі сталого розвитку. Міністерства та відомства України, експерти, державні службовці, представники організації ООН, міжнародних організацій, бізнесу, експерти, неурядові організації проаналізували та обговорили можливі зміни до проєкту Стратегії. Місцеві консультації проводились у 10 регіонах на рівні центральних органів виконавчої влади, регіональних органів влади, місцевих органів влади, громадах, міжнародних організаціях та серед представників громадськості.

Цілі сталого розвитку були сформульовані шляхом виокремлення 17 пріоритетів та встановлення 169 конкретних завдань. Перелік цілей сталого розвитку був офіційно затверджений Генеральною Асамблеєю ООН наприкінці вересня 2015 року. До основних цілей сталого розвитку, встановлених документами ООН та законодавством України, належать [22]:

1. Подолання бідності.
2. Подолання голоду. Безпека харчових продуктів.
3. Забезпечення здорового способу життя.
4. Забезпечення інклюзивне навчання.
5. Забезпечення гендерної рівності.
6. Забезпечити охорону водних ресурсів.
7. Енергоефективність.
8. Забезпечити економічне зростання.
9. Побудова стійкої інфраструктури з використанням інновацій.
10. Забезпечення екологічної стійкості та безпеки міст.

11. Зменшення соціальної нерівності.
12. Перехід до раціонального використання ресурсів та ефективного виробництва.
13. Боротьба зі змінами клімату.
14. Охорона морських ресурсів.
15. Охорона та раціональне використання наземних екосистем.
16. Забезпечити мирне співіснування та розвиток.
17. Упровадження заходів глобального партнерства.

Цілі сталого розвитку в Україні вбудовані у систему взаємно узгоджених заходів управління для економічних, соціальних та екологічних аспектів, спрямованих на встановлення суспільних відносин на основі довіри, солідарності, рівності поколінь, безпечного середовища. Основою сталого розвитку є права людини, притаманні життю та повноцінному розвитку [20].

16 березня 2017 року було схвалено «Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [55].

Оскільки зазначена сфера пов'язана з діяльністю понад 50 галузей, її розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, збереженню і розвитку культурного потенціалу, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищує рівень інноваційності національної економіки, сприяє гармонізації відносин між різними країнами й народами. Крім того, туризм є одним із засобів реалізації зовнішньої політики держави [55].

Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму, проте суттєво відстає від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг [55].

Єдиний шлях розв'язання системних проблем у сфері туризму та курортів - це стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України [55].

Умови сталого розвитку сфери туризму та курортів [55]:

– забезпечення координуючої ролі держави в реалізації національної туристичної політики із застосуванням принципів державно-приватного партнерства, організації наукових досліджень, розвитку людського потенціалу;

- концентрація ресурсів держави на пріоритетних завданнях розвитку сфери туризму та курортів;
- створення загальнодержавної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та її інтеграція до світової інформаційної туристичної мережі;
- удосконалення законодавства з питань регулювання суспільних відносин у сфері туризму та курортів;
- сприяння розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва у сфері туризму та курортів;
- удосконалення на постійній основі бізнес-клімату та розвиток добросовісної конкуренції;
- запровадження інституту саморегульованих організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації);
- розроблення національних стандартів відповідно до міжнародних стандартів;
- популяризація нашої держави у світі та просування якісних національних туристичних продуктів у світовому інформаційному просторі;
- розвиток туристичних територій [5].

Подолання негативних тенденцій, створення сприятливих умов для розвитку сфери туризму та курортів повинні стати пріоритетними напрямками прискорення економічного та соціального зростання країни [5].

Метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави загалом, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку й консолідації суспільства, популяризації України у світі [55].

Основні стратегічні цілі розвитку сфери туризму та курортів з урахуванням сучасного стану і тенденцій розвитку України на період до 2026 року [55]:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;
- забезпечення ефективного й комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання

проблеми рекреаційного природокористування та охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій;

– системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення;

– удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів під час провадження ярмаркової, фестивальної та виставкової діяльності;

– забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу у сфері туризму та розроблення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних стандартів;

– організація системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму та курортів.

Таким чином, визначено, що Україною ратифіковані міжнародні угоди щодо співпраці та партнерства для досягнення цілей сталого розвитку, а цілі сталого розвитку, визначені ООН покладені в основу формування національної стратегії сталого розвитку.

Запитання до підрозділу

1. Який основний нормативний документ, прийнятий країною, регламентує цілі, визначені для побудови національної Концепції сталого розвитку?

2. Які основні нормативні документи регламентують сталий розвиток на міжнародному рівні.

3. Яка мета «Стратегії сталого розвитку України до 2020 року»?

4. Назвіть елементи дорожньої карти розвитку туризму до 2026 року.

Практичне завдання

Нанесіть на карту України наступні точки:

– об'єкти, внесені до переліку світової спадщини ЮНЕСКО;

- найпопулярніші туристичні міста України;
- регіони екологічного туризму.

6.4 Основи організації сталого розвитку в туризмі

Організаційний механізм представляє собою систему взаємопов'язаних дій, які обумовлені організаційними аспектами та причинно-наслідковими зв'язками, спрямованих на забезпечення «стратегічних переваг» шляхом здійснення перманентних управлінських дій щодо попередження впливу негативних явищ і забезпечення сталого розвитку систем, зокрема через реалізацію заходів у галузі туризму [79].

Алгоритм формування та обґрунтування вибору організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку можна представити такими заходами [78]:

1. Збір економічної, екологічної та соціальної інформації про діяльність систем. Цей початковий етап має важливе значення, оскільки від достовірності, об'єктивності й достатності отриманої інформації залежать результати дослідження та їх інтерпретованість.

2. Оцінка економічної сутності отриманої інформації й вибір факторів, що можуть бути використані при розробці моделі й встановленні причинно-наслідкових зв'язків між ними.

3. Обробка отриманої інформації, виявлення аномалій і формування матриці взаємоузгодженості, де відображаються коефіцієнти кореляції між факторами.

4. Вибір факторів для розробки організаційної моделі на основі використання відповідних методів. Зокрема, найпоширенішими є «метод дерева рішень» і метод «діаграми Ішикави».

5. Визначення показників для оцінки ефективності запропонованого організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку.

Особливості організації сталого розвитку з урахуванням специфіки галузі туризму спираються, насамперед, на специфічні характеристики туризму, що відрізняють його як сферу послуг від інших галузей економіки та особливі характеристики, що вирізняють туризм від інших складників галузей сфери послуг. Серед таких особливостей можна виокремити такі [77].

Найважливішою особливістю туристичного бізнесу є створення та розвиток туристичної індустрії в умовах високого попиту на туристичні послуги, утому числі на супутні послуги: послуги з тимчасового розміщення, харчування, транспорт, екскурсії, відпочинок, розваги [79].

Організація туристичної діяльності передбачає, що туристичні продукти або індивідуальні туристські послуги повинні надаватися лише на місці для особистого використання туристом. Тобто туристичну послугу не можна перенести та відірвати від місця її надання.

Фактор сезонності суттєво впливає на розвиток туристської індустрії та формування туристичних потоків.

Підприємництво у сфері туризму здійснюється під дією зовнішніх факторів, які є ключовими. Зовнішні впливи можуть бути позитивними та негативними. Позитивні наслідки включають: збільшення доходів, збільшення продажів товарів і послуг, не включених у туристичний продукт; розвиток туристичної інфраструктури; збільшення кількості робочих місць та зменшення безробіття; зростання надходжень до державного бюджету через туристичний податок та обов'язкові платежі. Негативні наслідки туризму включають: забруднення навколишнього середовища, збитки екосистем та погіршення екологічної ситуації загалом [72].

Туристичний продукт не може бути зібраний та збережений для майбутнього споживання. Тому багато підприємців пропонують знижки або інші стимули для стимулювання продажу туристичних послуг в умовах суттєвої конкуренції.

Запитання до підрозділу

1. Опишіть специфічні характеристики сфери туризму, що впливають на організацію реалізації Концепції сталого розвитку.
2. Перерахуйте елементи Алгоритму формування та обґрунтування вибору організаційного механізму реалізації Концепції сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія [2-ге вид., перероб. та допов.] / Т. І. Ткаченко. – Київ : Видавництво КНТЕУ, 2009. – 463 с.

2. Горяна І. В. Формування методики оцінювання сталості розвитку регіонів / І. В. Горяна // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет ; редкол.: С.І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Т. 14. – № 1. – С. 59–63.

3. Конференція зі сталого розвитку у Ріо-де-Жанейро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_%D0%B7%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D0%A0%D1%96%D0%BE%2B20

4. Butlin, John (1989-04-01). Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp. 383 £5.95.) URL : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/jid.3380010208>

5. Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф. (м. Суми, 26 квітня 2013 р.) : у 4 т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – Т. 1. – С. 187–188.

6. Конференція ООН з проблем середовища, оточуючого людину, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_%D0%B7_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0,_%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%87%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%83,_1972_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83

7. Нормативно-правові акти України з питань туризму : Збірник законодавчих та нормативних актів / Упоряд. М. І. Камлик. – Київ : Атака, 2014. – 464 с.

8. Всесвітня хартія природи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453.

9. Управління конкурентоспроможністю в туризмі: макро- та мікрорівень : монографія / за ред. І. О. Бочана, С. В. Васильчак, О. С. Гринькевич, А. В. Івануси, О. М. Вітер. – Львів : ЛІЕТ, ТзОВ "Ліга-Прес", 2012. – 208 с.

10. Герасименко В. Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст // Зб. наук. праць «Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи». – Вип. 1. – Київ : Тонар, 2007. – С. 17–23.

11. Наше общее будущее : Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию ; пер. с англ. А. Е. Свенельда. – М. : Прогресс, 1989. – 371 с.

12. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 21 липня 2006 р. № 1001. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-п>.

13. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 51, ст. 548. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.

14. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року : Розпорядження КМУ від 17 жовтня 2007 р. № 880 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-р>.

15. Про екологічну експертизу : Закон України від 09.02.1995. № 46/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecolife.org.ua/laws/ua/laws/1995/01.php>.

16. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12> № 2894-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2894-14>.

18. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 № 591-ХІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=591-14>.

19. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку : Наказ Міністерства Економіки з питань Європейської інтеграції від 29.07.2002 № 224 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0>.

20. Про утворення Національної ради зі сталого розвитку України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 997

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles/3500-pro-utvorennya-natsionalnoyiradi-iz-stalogo-rozvi>.

21. Про концепцію державної регіональної політики : Указ Президента України № 341/2001 від 25.09.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=341%2F2001>.

22. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України № 1359-XIV від 24.12.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1359-14>.

23. Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003 – 2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 634 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=634-2003-%EF>.

24. Про Концепцію переходу України до сталого розвитку : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm>.

25. Управління у сфері охорони навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://manuava.ucoz.ua/publ/3-1-0-113>

26. Підліснюк В. Сталий розвиток суспільства: роль освіти : Путівник / За ред. В. Підліснюк. – Київ : Видавництво СПД «Ковальчук», 2005. – 88 с.

27. Дубовіч І. А. Сучасні теоретико-методологічні та правові проблеми реалізації концепції сталого економічного розвитку / І. А. Дубовіч // Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку : матер. другого туру Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Т. 1. – С. 128–130.

28. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. — Львів : Ін-т регіональних дослідж., 1997. — 169 с.

29. 10 лет устойчивого развития «made in Germany» : Национальная стратегия устойчивого развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bundesregierung.deContent/DE/_Anlagen/Nachhaltigkeit-wiederhergestellt/2012-06-01-kurzpapiernrussisch.pdf?__blob=publicationFile&v=1

30. Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку в законодавстві України та країн світу і практика її впровадження / Ш. А. Омаров, 2014.

31. Сохацька О. М. Формування нової парадигми корпоративного управління в глобальному середовищі / О. М. Сохацька // Корпорації та інтегровані структури: проблеми науки та практики. – Харків : ІНЖЕК, 2007. – С. 75–97.

32. Супрун Н. А. Еволюція вітчизняної моделі корпоративного управління / Н. А. Супрун. – Київ : КНЕУ, 2009. – 270 с.
33. Угоднікова О. І. Роль соціальних технологій у розвитку туристської сфери регіону / О. І. Угоднікова, М. Ю. Кутнікова, Д. О. Тіхонова // Коммунальное хозяйство городов. – Харків : ХНУМГ, 2014. – С. 53–55.
34. Лазоренко Е. Социально ответственный менеджмент: разработка стратегии и основные инструменты по внедрению КСО / Е. Лазоренко // Корпоративная социальная ответственность. Экспертная оценка и практика в Украине : сб. статей и рекомен. – Київ : ТЭФ ОЛБИ, 2008. – 160 с.
35. GIS-komponenta Ukrainского mirovogo centra danih [GIS component of the Ukrainian World Data Center] [Electron resource]: (Materialiy IX Mizhnarodnoї konferentsii s Geoinformatiki – Teoretichni that praktichni aspects 11-14 Travnia 2010 r., Kyiv) / M. Z. Zgurovsky, A. L. Shmurak, V. I. Gaydarzhi, K. V. Efremov, O. A. Datsyuk – 80 Min / 700 MB. – Kyiv, 2010. – 1 Electron. Wholesale. disk (CD-ROM) : kolor.
36. UNDP Policy Paper: How to make local development work. Selected practices from Europe and the CIS (Як сприяти результативному місцевому розвитку. Вибрані приклади практичного досвіду країн Європи та СНД), UNDP, Bratislava, September 2002.
37. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. – Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
38. Формування інноваційної моделі сталого розвитку України в посткризовий період / В. Я. Шевчук // Економічний часопис–XXI. — 2010. — № 1–2. — С. 6-8.
39. Вергун А. М. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації / А. М. Вергун, І. О. Тарасенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 2 (76).– С. 207–218.
40. Кривенко Л. В. Соціально-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку / Л. В. Кривенко // Механізм регулювання економіки. — 2011. — № 2. — С. 33–37.
41. Мельник Ю. М. Адміністративні та ринкові інструменти забезпечення сталого розвитку регіону / Ю. М. Мельник // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Випуск 19.15. – С. 71– 72.
42. Дикий А. П. Соціальне звітування суб'єктів господарювання як інструмент забезпечення сталого розвитку / А. П. Дикий, Д. О. Грицишен // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – № 1. – С. 132–141.

43. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. – Київ : КНТЕУ, 2009. – 463 с.

44. Липчук В. Соціальна звітність підприємства як основа формування його бренду / В. Липчук, Л. Гнатишин // Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Формування інформаційного потенціалу бухгалтерського обліку, контроль, аналіз та аудит в умовах глобальних економічних змін» 18–19 квітня 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2013_04_18_19_kampodilsk/sekcija_2_2013_04_18_19/socialna_zvitnist_pidpriemstva_jak_osnova_formuvannya_jogo_brendu/22-1-0-473.

45. Янчук Н. Д. Правове забезпечення концепції сталого розвитку сучасної держави: теоретико-компаративістський аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. Д. Янчук ; кер. роботи М. Р. Аракелян ; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2009. – 20 с.

46. Москалюк Г. О. Сучасні умови розвитку нефінансової звітності в Україні / Г. О. Москалюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції» 05–06 червня 2014 р. – Одеса : ОНЕУ, 2014. – 200 с.

47. Поліщук В. Г. Політика стимулювання сталого розвитку регіонів у контексті забезпечення євроінтеграційних процесів України / В. Г. Поліщук // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія» : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2009. – Випуск 6 (23), Ч. 2. – С. 4–6.

48. Шкарупа О. В. Еколого-економічна оцінка стану регіону в контексті екологічно сталого розвитку: автореферат... канд. екон. наук, спец.: 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / О. В. Шкарупа. – Суми : СумДУ, 2008. – 21 с.

49. Варченко О. М. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства / О. М. Варченко , А. С. Даниленко // Економіка та управління АПК. – Біла Церква : БНАУ, 2012. – Вип. 8 (95). – С. 5– 10.

50. Немець Л. М. Стійкий розвиток: соціально-географічні аспекти (на прикладі України) : монографія / Л. М. Немець. – Харків : Факт, 2003. – 383 с.

51. Іртищева І. Раціональне природокористування як елемент сталого розвитку сільських територій / І. Іртищева, Т. Стройко, М. Стегней // Економіст : журнал / гол. ред. В. Голян. – Київ : ВПП "Пошук-Інвест", 2014. – № 2. – С. 34–36.

52. Стародубцев С. Е. Совершенствование государственных механизмов управления инновационно-инвестиционной деятельностью в экологической сфере урбанизированных территорий / С. Е. Стародубцев //

Серія «Державне управління»: збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – 2010. – Вип. 148. – С. 3.

53. Іртищева І. Фактори та особливості екологічно сталого розвитку сільських територій в умовах глобальних викликів / І. Іртищева, Т. Стройко, М. Стегней // Актуальні проблеми економіки : наук. економічний журнал / гол. ред. М. М. Єрмошенко. – Київ : ТОВ "Наш формат", 2015. – № 1. – С. 302–310.

54. Грищенко О. Ф. Інноваційне рішення – ключовий фактор забезпечення сталого розвитку сучасного підприємства / О. Ф. Грищенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 1. – С. 120–127.

55. Барський Ю. М. Фінансові інструменти стимулювання сталого розвитку регіону / Ю. М. Барський, В. Г. Поліщук // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси» : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2010. – Випуск 7 (25), Ч. 4. – С. 7–9.

56. World Development report. Sustainable Development in a Dynamic World. Transforming Institutions, Growth and Quality of Life // The International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank. – Washington, 2003. – 250 p.

57. EU Green Paper «Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility» (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0366en01.pdf).

58. Денисик Г. І. Старопромислові райони – провісники формування антропогенної ландшафтної сфери землі / Г. І. Денисик. – Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Луганськ, 17–19 жовтня 2011 р. / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.

59. Третяк А. М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А. М. Третяк, В. М. Другак. – Київ : ТОВ ЦЗРУ, 2003. – 337 с.

60. Соснін О. В. Інформаційне суспільство як виклик глобалізації. Час вибору: виклики інформаційної епохи : колектив. монографія / О. В. Соснін, В. Г. Воронкова; за заг. ред. О. А. Івакіна, Д. В. Яковлева. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 472 с.

61. Храброва Н. І. Механізм регулювання системи екологічних відносин / Н. І. Храброва // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент» : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2010. – Випуск 7 (26), Ч. 3. – С. 281, 283.

62. Лазаревич А. А. Становление информационного общества: коммуникационно-эпистемологические и культурно-цивилизационные основания : монография / А. А. Лазаревич ; за ред. И. Я. Левяш. – Минск : Беларуская навука, 2015. – 537 с.

63. Ситник О. І. / Заваллівський графітовий комбінат – невід’ємна складова антропогенних ландшафтів Правобережної України // Матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Індустріальні засади вирішення регіональних проблем» / О. І. Ситник, Н. О. Дериземля. – Кам’янець-Подільський, 2010. – С. 36–38.

64. Структурна гармонізація економіки України як чинника економічного зростання / За ред. д-ра екон. наук І. В. Крючкової. – Київ : Експерс, 2007 – 520 с.

65. Ожеван М. А. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : зб. аналіт. доп. / М. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк, Т. О. Ісакова ; за заг. ред. Д. В. Дубова. – Київ : НІСД, 2011. – 96 с.

66. Лавейкін М. І. Реформування системи землекористування в Україні / М. І. Лавейкін. – Київ : РВПС України НАН України, 2002. – 376 с.

67. Руденко Л.Г. Старопромислові регіони України: пошук стратегій збалансованого розвитку / Л. Г. Руденко, Г. П. Підгрушний, І. В. Гукалова // Український географічний журнал. – 2002. – № 1. – С. 3–4.

68. До питання формалізації інвайронментального виміру сталого соціально-економічного розвитку суспільства / М. В. Багров, І. Г. Костріков, І. Г. Черваньов // Геополітика и екогеодинаміка регіонів. – Симферополь : ТНУ, 2008. — Т. 4. – Вып. 1–2. — С. 5–15.

69. Данилишин Б. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку України / Б. Данилишин, В. Чижова // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 4–11.

70. Бабарицька В. К. Туристична діяльність кінця ХХ – початку ХХІ ст. і концепція сталого розвитку // Україна: географічні проблеми сталого розвитку : зб. наук. праць. – Київ : Обрії, 2004. – Т. 3. – С. 103–104.

71. Угоднікова О. І. Перспективи розвитку конкурентоспроможності на ринку туризму шляхом розробки інноваційних туристських продуктів / О.І. Угоднікова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – Випуск № 3. – 2015. – С. 56–60.

72. Буркинський Б. В. Економічний вектор стратегії сталого розвитку України / Б. В. Буркинський, Л. Є. Купінець, С. К. Харічков // Екологія і природокористування. – 2012. – Вип. 15. – С. 163–173.

73. Кириченко М. О. Епістемологічні виміри інформаційного суспільства у гуманітарно-науковому дискурсі : матер. Міжн. наук.-практ.

конф. / М. О. Кириченко // Теоретичні та практичні засади розвитку менеджменту організацій та адміністрування в умовах незалежності України, 2016. – 274 с.

74. Мельник Л. Г. Динамічне моделювання системи еколого-економічних показників для обґрунтування сталого розвитку територій / Л. Г. Мельник, О. В. Кубатко // Механізм регулювання економіки. — 2009. — № 4. — Т. 1. — С. 245–249.

75. Корпоративна соціальна відповідальність // Матеріали засідання дискусійного клубу. — Київ : Університет банківської справи Національного банку України, 2008. — 41 с.

76. Черчик Л. М. Інституційні зміни в умовах становлення ринку рекреаційних ресурсів // Економіка України. — 2006. — № 4. — С. 59–65.

77. Андрєєва Н. М. Маркетингові екологічні стратегії як концептуальний бізнес сталого розвитку підприємства / Н. М. Андрєєва, О. М. Мартинюк // Механізм регулювання економіки. — 2009. — № 3. — Т. 2. — С. 119–126.

78. Воронкова В. Г. Формування інформаційного суспільства в Україні: виклик чи потреба часу? : зб. наук. пр. / В. Г. Воронкова, О. В. Соснін // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2015. — Вип. 60. — С. 13–24.

79. Мельник І. Г. Старопромислові райони: типологічні риси і класифікація / І. Г. Мельник. — Суспільно-, фізико-географічні та геоecологічні проблеми старопромислових районів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17–19 жовтня 2011 р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. — Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. — 208 с.

Навчальне видання

Писаревський Ілля Матвійович
Оболенцева Лариса Володимирівна
Угоднікова Олена Ігорівна

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ В ТУРИЗМІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Відповідальний за випуск Н. М. Богдан

Редактор В. І. Шалда

Комп'ютерне верстання О. І. Угоднікова

Дизайн обкладинки Т. А. Лазуренко

Підп. до друку 13.02.2020. Формат 60 × 84/16.
Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 5,6.
Тираж 50 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.